

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SOCIALINĖS PEDAGOGIKOS IR PSICHOLOGIJOS KATEDRA

Socialinės pedagogikos neakivaizdinių studijų
programa, V kursas

Neringa Remeikienė

**PAAUGLIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ UGDYMO IR JŲ RAIŠKOS
YPATUMAI BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE**

Bakalauro darbas

*Bakalauro darbo vadovė –
doc. dr. Daiva Alifanovienė*

2010

Bakalauro darbo santrauka

Bakalauro darbe analizuojami paauglių socialinių įgūdžių ugdymo ir jų raiškos ypatumai bendrojo lavinimo mokyklose. Iškelti probleminiai klausimai, kuriais siekiama išsiaiškinti, ar paaugliai turi pakankamai socialinių įgūdžių, jei ne – tai kokių įgūdžių jiems labiausiai trūksta.

Atsižvelgiant į teorinį ir praktinį temos aktualumą, teorinėje dalyje pateikiamos socialinius įgūdžius apibrėžiančios sąvokos, socialinių įgūdžių ugdymo ir raiškos ypatumai, aptariami socialinių įgūdžių ugdymo metodai, teorijos.

Tyrimas atliktas dviem etapais. Pirmiausia, anketinės apklausos metodu, tirti socialinių įgūdžių ypatumai paauglių nuomonės aspektu. Tyrime dalyvavo 100 VIII-X klasių mokinių iš bendrojo lavinimo mokyklų: Adakavo, Martyno Mažvydo ir Šaltinio.

Kaip gilinamasis tyrimas buvo atliekamas interviu, kuriuo buvo siekiama atskleisti paauglių socialinių įgūdžių ypatumus pedagogų nuomonės aspektu. Šiame tyrime dalyvavo 8 paauglius ugdantys pedagogai. Įgūdžiai vertinami pagal šešis demografinius blokus (gebėjimo bendrauti, dalyvauti bendruomenės gyvenime, vertinti visuomenės vertybes, rūpintis aplinka, mokytis ir dirbti).

Tauragės rajono bendrojo lavinimo mokyklose (Adakavo, Martyno Mažvydo, Šaltinio) tyrinėti paauglių socialinių įgūdžių ypatumai mokinių ir pedagogų nuomonių aspektu. Išsiaiškinta kokių socialinių įgūdžių paaugliai turi pakankamai ir kokių įgūdžių jiems labiausiai trūksta.

Tyrimu nustatyta, kad paauglių socialiniai įgūdžiai yra nepakankamai išugdyti, nes vertinant jų ypatumus pagal atskirus demografinius blokus, buvo susiduriama su įvairių gebėjimų stoka. Tai patvirtina ir pedagogų atlikta tyrimo analizė. Paaiškėjo, kad sunkiausiai paaugliams sekasi spręsti problemines, konfliktines situacijas, diskutuoti politiniais klausimais, trūksta įgūdžių kalbėti prieš didelę žmonių auditoriją. Sunkiau sekasi analizuoti medžiagą, daryti išvadas, blogiau sekasi dirbti savarankiškai, nei grupėje.

Darbe pateikta medžiaga gali būti naudinga ir pradedantiems dirbti ir patyrusiems pedagogams, norintiems pagilinti žinias mokinių socialinių įgūdžių ugdymo srityje.

Esminės sąvokos: socialiniai įgūdžiai, raiška, ugdymas.

Turinys

Bakalauro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI, JŲ RAIŠKA IR UGDYMO YPATYBĖS	
BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE.....	7
1.1. Socialinių įgūdžių samprata	7
1.2. Socialinių įgūdžių ugdymas ir jų raiška Lietuvos mokyklose	8
1.3. Socialinių įgūdžių ugdymo teorijos	18
1.4. Pagrindiniai socialinių įgūdžių ugdymo metodai	20
1.5. Socialinių įgūdžių lavinimas grupėje	21
2 skyrius. PAAUGLIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ YPATUMAI BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE.....	23
2.1. Socialinių įgūdžių ypatumai paauglių nuomonės aspektu.....	23
2.1.1. Tyrimo metodika.....	23
2.1.2. Tyrimo dalyviai.....	24
2.1.3. Tyrimo rezultatai.....	24
2.2. Socialinių įgūdžių ypatumai pedagogų nuomonės aspektu.....	39
2.2.1. Tyrimo metodika.....	39
2.2.2. Tyrimo dalyviai.....	40
2.2.3. Tyrimo rezultatai	41
Išvados.....	48
Rekomendacijos pedagogams.....	50
Literatūra.....	51
Summary.....	53
Priedai	54

Įvadas

Visi pastebime, kokie staigūs kultūriniai, politiniai, ekonominiai pokyčiai vyksta mūsų šalyje ir pasaulyje. Mokykla, atsižvelgdama į visus šiuos pokyčius visuomenėje, irgi gyvena permainų laikotarpiu. Ji yra ne tik išipareigojusi perduoti mokiniams žinias, bet ir turi kurti, ugdyti ateities visuomenės žmogų. Mokykloje siekiama, kad mokiniai ne tik turėtų kuo daugiau žinių, informacijos, bet ir būtų kūrybingi, mokėtų diskutuoti, kritiškai mąstyti, darytų įtaką visuomenės gyvenimui naujomis idėjomis, gebėtų prisitaikyti prie nuolat kintančių gyvenimo sąlygų ir panašiai. Taigi mokykla atlieka svarbų vaidmenį ugdant mokinių socialinius įgūdžius, nes jos tikslas yra parengti vaikus gyvenimui už mokyklos ribų greitai besikeičiančioje visuomenėje.

Socialinis aktualumas. Pripažįstant adaptyvios asmenybės ugdymo svarbą, vis dažniau pabrėžiamas socialinių įgūdžių ugdymo aktualumas, mokėjimas spręsti problemas, priimti sprendimus, savarankiškai veikti, atsakyti už savo veiksmus. Taigi ugdymo institucija privalo rūpintis, ne tik žinių perteikimu, bet ir gebančios prisitaikyti prie kintančių gyvenimo sąlygų asmenybės ugdymu, parinkti tinkamus ugdymo metodus bei sudaryti sąlygas, kad kiekvienas galėtų vystytis kaip gebanti savarankiškai planuoti savo ateitį ir sėkmingai integruotis į visuomeninį gyvenimą asmenybė. Mokykloje vaikai turi įgyti bendruosius gebėjimus, kurie leistų visą gyvenimą sėkmingai mokytis ir dirbti.

Socialinių įgūdžių kokybė daro didžiulį poveikį žmogaus asmeniniam ir visuomeniniam gyvenimui. Psichologinių tyrimų duomenimis, vaikai, nesusiformavę būtinų socialinių įgūdžių mokykloje, sunkiau prisitaiko, prasčiau mokosi, o sulaukę brandesnio amžiaus gali tikėtis tam tikrų socialinės adaptacijos sutrikimų. Suformuoti įgūdžiai ne tik palengvina paties asmeninį gyvenimą, bet ir padeda būti kuo mažiau priklausomam nuo aplinkinių, savarankiškesniam, lengviau integruotis į visuomenę.

Buvo nustatyta, kad asmenys, pasižymintys menku savęs vertinimu, nepasitikintys savo jėgomis, nemokantys spręsti konfliktų bei nesusidorojantys su psichologiniais sunkumais, turintys menkus bendravimo įgūdžius, jaučiasi atstumti, nereikalingi, nemylimi. Sveikatos mokymo specialistų bei psichologų nuomone, asmeniniai ir socialiniai įgūdžiai – tai tarsi apsauginiai veiksniai, mažinantys atsiradimo tikimybę tokių problemų, kaip ankstyvi lytiniai santykiai, ŽIV, alkoholio, narkotikų vartojimas. Socialiniai įgūdžiai tobulėja juos taikant, o mokykla yra ir turi būti bendruomenės dalis, sudaranti kuo palankesnes sąlygas tokiems įgūdžiams lavinti.

Mokslinis aktualumas. Temos aktualumo laipsnį rodo darbai, kurie pastaraisiais metais publikuoti įvairiuose moksliniuose leidiniuose. *Socialinio darbo terminų žodyne* socialiniai įgūdžiai įvardijami kaip gebėjimas dirbti su kitais žmonėmis, siekiant socialinių tikslų, pvz.,

raiškiai kalbėti, įskaitomai rašyti, gebėti užjausti žmones, globoti neįgaliuosius, pagyvenusius, ligonius ir t. t. Malinauskas, Šniras (2006) teigia, kad priimtiniausia socialinių įgūdžių apibrėžtis yra tokia: „*socialiniai įgūdžiai – tai automatizuotas būdas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, kai elgesio efektyvumą pripažįsta ne tik pats, bet ir kiti individai*“. Ši apibrėžtis atkreipia dėmesį į tai, kad ištobulinęs savo socialinius įgūdžius asmuo gali daryti įtaką kitiems, kad socialiniai įgūdžiai padeda individui užimti tam tikrą vietą įvairiose socialinėse grupėse, palaikyti pozityvius santykius. Apie socialinių įgūdžių ugdymo ypatumus rašo Lekavičienė (2000), Bulotaitė, Gudžinskienė (2003), Grebliauskienė, Večkienė (2004), Abromaitienė (2008); apie socialinių įgūdžių ugdymo teorijas – Šniras, Malinauskas (2006). Įgūdžių lavinimui yra išleista „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“ (LR Švietimo ir mokslo ministerija, 2004), kurios tikslas – parengti ne kuo daugiau žinančius, o savimi pasitikinčius, komunikabilius, įvairius gyvenimo sunkumus įveikti gebančius jaunuolius. Taip pat išleista „Moksleivių socialinių įgūdžių ugdymo programa“ (Lietuvos kūno kultūros akademija, 2005), kurios tikslas – padėti išmokyti adaptyviai ir adekvačiai elgtis, kad elgesio veiksmingumą pripažintų ne tik patys moksleiviai, bet ir kiti individai. Lietuvos Respublikos vyriausybės 2004 m. vasario 23 d. nutarimu buvo patvirtinta *Vaikų ir jaunimo socializacijos kryptingo užimtumo, prevencinių ir edukacinių priemonių programa*, lemianti sėkmingą vaikų bei jaunimo socializaciją, ugdanti jų kultūrinę brandą, pilietiškumą, socialinius įgūdžius. Moksliniai tyrimai parodė, kad socialinių įgūdžių ugdymas padeda lengviau užmegzti ir išlaikyti tarpasmeninius santykius, paprašyti pagalbos, išsakyti jausmus, apginti savo nuomonę, efektyviai spręsti konfliktines situacijas, atsisipirti neigiamiems poveikiams (Garrick, Laurel, 2003).

Juodaitytė (2003) teigia, kad intensyviausiai socializacija vyksta ankstyvaisiais gyvenimo periodais, todėl mokytojai jau nuo pirmos klasės daugiau dėmesio turėtų skirti socialinių įgūdžių ugdymui. Jos manymu, būtent tada vaikai įgyja pirmųjų elementarių žinių, pradinių mąstymo įgūdžių, palaipsniui perima vis sudėtingesnes elgesio taisykles ir pradeda susipažinti su paprasčiausiais kultūrinių vertybių pavyzdžiais, mokosi sekti jais net tuomet, kai dar gerai nesuvokia jų prasmės ir paskirties.

Šis darbas turėtų būti aktualus pedagogams, ruošiantiems vaikus gyvenimui, nes jame bus pateikti socialinių įgūdžių ugdymo ypatumai, o tyrimas padės patikrinti, ar mokiniai pakankamai jų įgyja.

Probleminiai klausimai:

Ar paaugliai turi pakankamai socialinių įgūdžių? Jei ne, tai kokių įgūdžių jiems labiausiai trūksta?

Tyrimo objektas – paauglių socialinių įgūdžių ypatumai mokinių ir pedagogų nuomonių aspektu.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti paauglių socialinių įgūdžių ypatumus mokinių ir pedagogų nuomonių aspektu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išstudijuoti teorinę literatūrą apie socialinių įgūdžių ugdymo ypatumus bendrojo lavinimo mokyklose;
2. Parengti tyrimo instrumentą, atskleidžiantį paauglių socialinių įgūdžių raišką;
3. Apibendrinti tyrimo duomenis ir pateikti išvadas;
4. Remiantis tyrimo rezultatais, parengti rekomendacijas mokytojams, ugdančioms mokinių socialinius įgūdžius.

Tyrimo metodai – literatūros šaltinių analizė, anoniminė apklausa raštu (anketavimas) ir pusiau struktūruotas interviu. (Pagrindinė apklausos forma yra anketa, tačiau, norint papildyti informaciją, gautą anketavimo metu, taikytas ir pusiau struktūruotas interviu).

Tyrimo dalyviai. Tyrime dalyvavo 8-10 klasių mokiniai (100) ir 8 juos ugdančios pedagogai. Tyrimas atliktas 2010 metų balandžio-birželio mėn. Tauragės rajono bendrojo lavinimo mokyklose: Adakavo, Martyno Mažvydo ir Šaltinio.

Bakalauro darbo struktūra. Šis bakalauro darbas sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (41 šaltinis), santrauka anglų kalba, 3 priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 13 lentelių. Prieduose pateikiama anketa ir pedagogų interviu. Darbo apimtis – 54 psl.

1. SOCIALINIAI ĮGŪDŽIAI, JŲ RAIŠKA IR UGDYMO YPATYBĖS BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE

1.1. Socialinių įgūdžių samprata

Paklausę bet kurio žmogaus, kaip apibrėžtų sąvoką socialiniai įgūdžiai, sulauktume įvairių atsakymų. Dažniausias apibūdinimas, ko gero, būtų, kad tai gyvenimo įgūdžiai. Ar visa tai, kas susiję su gebėjimu bendrauti, reikšti savo nuomonę, savęs pažinimu, vertinimu. Tačiau šią sąvoką nėra taip paprasta apibrėžti, kaip atrodo. Ir taip yra dėl to, kad ji remiasi daugeliu kitų sąvokų: intelektas, asmenybė, suvokimas, požiūris, aplinkos – elgesio sąveika. Kita problema yra ta, kad socialinių įgūdžių sąvoką formuluoja įvairių sričių specialistai: socialinio darbo, edukologijos, psichiatrijos, psichologijos. Kiekvienos srities specialistai skirtingai aiškina socialinių įgūdžių sąveiką, todėl literatūroje galima aptikti įvairiausių apibrėžčių.

Bulotaitė (1996) teigia, kad socialiniai įgūdžiai yra gebėjimas adaptyviai ir adekvačiai elgtis, o tai leidžia įveikti kasdienio gyvenimo reikalavimus ir pasikeitimus, netikėtus stresus ir sunkumus. Combs, Slaby (1977) nuomone, socialiniai įgūdžiai – tai gebėjimas užmegzti ryšius ir sąveikauti socialiai priimtais būdais. Argyle (1981) teigia, kad tai adaptyvus ir adekvatus elgesys, kurio efektyvumą pripažįsta ne tik pats, bet ir kiti individai. Pagal Girdzijauskienę, Šimelionienę (1996), socialiniai įgūdžiai – tai socialinio elgesio formos, kuriomis siekiama geresnių tarpusavio santykių ir efektyvesnės sąveikos. Kaip matome, visos šios socialinių įgūdžių sąvokos viena kitą papildo.

Segrin (2000) teigia, kad socialiniai įgūdžiai yra gebėjimas tinkamai (t. y. nepažeidžiant socialinių normų, vertybių ir lūkesčių) ir efektyviai sąveikauti su kitais žmonėmis, siekti ir įgyvendinti tikslus. Lekavičienė (2000) teigia, jog tokie įgūdžiai – socialinės kompetencijos komponentas, tarnaujantis gebėjimui keisti efektyvius tarpasmeninius santykius, kai efektyvumas pripažįstamas ne tik paties, bet ir kitų individų.

Mokslinėje literatūroje (Caldarella, Merrell, 1997) skiriami esminiai ir situaciniai socialiniai įgūdžiai. Esminiai įgūdžiai yra patys svarbiausi socialiniai įgūdžiai, reikalingi visose gyvenimo situacijose, (pvz., sprendimų priėmimas, kūrybiškas mąstymas, efektyvus bendravimas). Situaciniai socialiniai įgūdžiai – tai įgūdžiai, kurių prireikia tik tam tikrose gyvenimo situacijose (pvz., pasipriešinimas bendraamžių spaudimui, mokėjimas pateikti klausimus, mokėjimas pakalbėti, išklaudyti, mokėjimas užtikrintai elgtis, lyderiauti).

Kai kurie autoriai teigia, kad asmens socialiniai įgūdžiai tam tikrais jo amžiaus tarpsniais turi savitų bruožų, tačiau, kai kalbama apie paauglių socialinius įgūdžius, pabrėžiami socialiniai gebėjimai, tokie kaip problemų sprendimas, empatiškumas, streso įveikimas, draugų turėjimas, efektyvus bendravimas, bendradarbiavimas su bendraamžiais. Apibendrinant mokslininkų pateiktas sąvokas, socialinius įgūdžius galima apibūdinti kaip asmens adaptyvų ir adekvatų

elgesį, kuris lemia efektyvų tarpasmeninių santykių su aplinkiniais palaikymą tam tikrame socialiniame kontekste, padeda įveikti kasdieninio gyvenimo reikalavimus ir sunkumus, siekti užsibrėžtų tikslų.

Remdamasi Bendrojo išsilavinimo standartais, Gudžinskienė, Daukšienė (2002), socialinius įgūdžius įvardija kaip gebėjimus:

- sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus ;
- mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą ;
- dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

1.2. Socialinių įgūdžių ugdymas ir jų raiška Lietuvos mokyklose

Siekiant užtikrinti sėkmingą paauglių adaptaciją ir pasirengimą savarankiškam gyvenimui, vis daugiau dėmesio skiriama socialinių įgūdžių ir jų ugdymo problematikai. Be to visi puikiai žinome, kad paauglystė, tai amžiaus tarpsnis, pasižymintis sudėtingais fizinio ir psichinio vystymosi prieštaravimais. Jovaiša (2007) teigia, kad paauglystėje atsiranda suaugusio žmogaus savimonė, ima formuotis nauji santykiai su aplinka, atsiranda noras, kad suaugusieji jį laikytų ne vaiku, o elgtųsi su juo kaip su suaugusiu. Jeigu lygiateisių santykių su suaugusiais nėra, paauglys dažnai net ir neleistinomis priemonėmis demonstruoja asmeninį suaugusio žmogaus statusą: ima niekinti suaugusiuosius, vengti jų draugystės, artumo. Jų draugai – bendraamžiai. Kyla klausimas, kokiais ugdymo būdais derėtų ugdyti socialinius įgūdžius, kad paaugliai, nenuklysdami į kraštutinumus, sugebėtų išgyventi tą nelengvą amžiaus tarpsnį? Atlikus literatūros analizę matyti, kad vieno kažkokio metodo nėra. Socialinių įgūdžių ugdymas – tai kompleksinis ir ilgalaikis procesas, į kurį, be paties ugdytinio, turi būti įtraukti visi suaugusieji, esantys jo aplinkoje. Dauguma mokslininkų, siūlydami įvairius socialinių įgūdžių ugdymo būdus, pirmenybę teikia aktyviam ugdytinių dalyvavimui ugdymo procese. Be to, tobulėjimo pagrindas socialiniuose pratimuose yra ne tiek pati veikla, kiek toje veikloje sukurtos probleminės situacijos, kuriose reikia pasirinkti tam tikrą elgesio variantą. Taip teigia Bitinas (2000). Ugdant galima suformuoti ištisą kartą socialiai visaverčių arba ne visiškai visaverčių žmonių. Tai daugiausia priklauso nuo ugdymo proceso turinio ir sąveikos pobūdžio jau ankstyvojoje vaikystėje (Juodaitytė, 2002). Šio amžiaus vaikams tinka įdomus metodas – žaidimo terapija. Žaidimu kopijuodami suaugusiuosius, vaikai išmoksta tam tikrų socialinių vaidmenų, įgyja socialinių įgūdžių. Pasak Lepeškienės (1996), vaikai mokosi iš visko, kas juos

supa aplinkoje, ką jie mato, ką girdi. Bulotaitės (1996) teigimu, mokykla yra ta pagrindinė vieta, kur galima ankstyvoji socialinių ir psichologinių problemų profilaktika, o mokytojas, būdamas arčiausiai vaiko ir jaunuolio, gali padėti ugdyti vaikų socialinius įgūdžius, didinti jų psichinį atsparumą. Todėl mokytojas turi suprasti, jog auklėjant mokinius svarbu kuo mažiau aiškinti, įkalbinėti, moralizuoti, o daugiau skatinti tokią jų veiklą, kad formuotųsi reikiamos psichologinės savybės ir patirtis, būtų įgyjami tam tikri socialiniai įgūdžiai ir įpročiai.

Grakauskaitė, Kropaitė (2004) nurodo, kad, lavinant socialinius įgūdžius, svarbus vaidmuo tenka tėvams, auklėtojams bei mokytojams. Ugdyti socialinius įgūdžius nėra lengva. Netgi galima teigti, kad tai mokytojui yra sunkiausia. „Pedagogus gali guosti nebent mintis, kad vaikai ir paaugliai turi mažiau įsisenėjusių išankstinių nusistatymų nei suaugusieji, jų santykiai su pasauliu dar tik formuojasi, jie paslankesni, lengviau pasiduodantys pašalinei įtakai“ (Gurevičiūtė, Lekevičius, 1998, p.14). Be mokyklos socialinius įgūdžius formuoja šeima, bendraamžiai ir draugai, visuomenės informavimo priemonės, bažnyčia ir kiti aplinkos komponentai. Nepaisant to, mokyklinio amžiaus, ypač ankstyvojo, vaikams pedagogo įtaka yra labai didelė.

Komenskis (1975, p. 251) teigė, kad „mokyklos yra ŽMONIŠKUMO DIRBTUVĖS: aišku, dėl to, kad žmogų padaro tikru žmogumi, išmintingo proto, doro elgesio, dievotos širdies“. Daukšienė, Gudžinskienė (2002) tokiam samprotavimui pritaria teigdamos, kad mokykla yra antroji pagal svarbą ugdymo institucija po šeimos, daranti įtaką socialinei ir emocinei vaiko raidai. Į mokyklą ateina vaikai, sukaupę labai skirtingą socialinę patirtį. Vieni jų – lanke priešmokyklinio ugdymo įstaigas, kiti – auklėti namuose; vieni bendravę su bendraamžiais, kiti – tik su suaugusiais; vieni vienturčiai, kiti turi brolių, seserų. Visa tai sąlygoja vaikų socialinių įgūdžių formavimąsi bei jų taikymą gyvenime. Augę gausesnėse šeimose arba lanke ugdymo įstaigas vaikai paprastai yra įgiję didesnės socialinės, emocinės, komunikacinės, pažintinės patirties, jie lengviau bendrauja su bendraamžiais ir suaugusiais, priima naujoves ir prisitaiko prie pasikeitusių sąlygų, yra savarankiškesni.

Taigi tėvai saugodami savo vaikus nuo ikimokyklinio ugdymo įstaigų ir manydami, kad jiems gali grėsti įvairūs pavojai, yra neteisūs. Visiškai pritariu autorių nuomonei, kad gausesnės šeimos, ugdymo įstaigos įgalina vaikus įgyti platesnės socialinės patirties. Visų greta vaiko esančių žmonių požiūris į vaiką, jo elgesį, ugdymą turi būti tapatus. Taip, manau, formuojami tikslingi, pastovūs įgūdžiai, vaikas neturi galvoti, kokį elgesį toleruoja tėvai, o kokį – mokytojai.

Šiuolaikiniam pedagogui svarbu atsisakyti autoritarinio valdymo stiliaus, kai nusakoma, ką, kada ir kaip vaikai turėtų daryti. Reikia skatinti vaikus aktyviai dalyvauti ugdymo procese ir organizuoti jį taip, kad būtų sudaromos galimybės bendrauti, pažinti vieniems kitus, suprasti ir vertinti poelgius. Sugyventi su kitais asmenimis, užmegzti ir plėtoti tarpusavio ryšius – labai

svarbūs socialiniai įgūdžiai, kurių moksleiviui prireikia jau pirmosiomis buvimo kolektyve dienomis.

Autorės Daukšienė ir Gudžinskienė (2002) teigia, kad mokyklos, klasės aplinka – galingas įrankis, skatinantis tinkamų socialinių įgūdžių formavimą. Svarbu, kad vaikas, patekęs į naują socialinę aplinką, žinotų veikiančias taisykles ir galėtų pats dalyvauti jas kuriant. Būtent taisyklės padeda vaikui suvokti, kad negalima daryti tik tai, kas patinka. Sukūrę savo taisykles ir jų laikydamiesi, vaikai gali jaustis saugūs ir laisvi. Mokytojo ir mokinio, tėvų ir vaikų bei vaikų tarpusavio bendravimo stereotipai stebimi, perimami ir kartojami gyvenime. Šie aplinkinių elgesio pavyzdžiai svarbūs ugdant vaikų socialinius įgūdžius.

Ypač svarbu, pasak Daukšienės, Girdzijauskienės (2002), kad tėvai ir pedagogai ugdydami socialinius įgūdžius dalyvautų kaip lygiaverčiai partneriai ir dalintųsi atsakomybe už vaiko poelgius. Tuo tarpu šiandien pagrindinė atsakomybės našta užkraunama mokytojui ir mokyklai. Tėvai dažnai nesusimąsto apie savo pareigas, kurias turėtų atlikti ugdydami vaikų socialinius įgūdžius. Susirūpina tik tada, kai vaikai pradeda vartoti alkoholį, narkotikus, nesusidoroja su iškilusiomis problemomis ar jas sprendžia netinkamais būdais. Visuomenė mato pasekmes, o priežastis – stokojami socialiniai įgūdžiai.

Pedagogams, ugdant socialinius įgūdžius, vienas iš uždavinių yra valingų charakterio bruožų ugdymas – „tai kryptingumo (tikslų turėjimo), atkaklumo, aktyvumo, ryžtingumo, pareigingumo, savarankiškumo, ištvermingumo, susivaldymo, principingumo, mokėjimo nugalėti sunkumus ugdymas“ (Rajeckas, 2004, p. 203).

Markauskienė (1998) rekomenduoja taikyti šiuos socialinių įgūdžių ugdymo metodus: pokalbius, diskusijas, debatus, žaidimus, testus, anketas, interviu, „minčių lietus“, įvykių, faktų, dokumentų analizę. Jos manymu, socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokykloje yra būtinas, nes

- skatina mokinio asmenybę tobulėti ir užkerta kelią rimtesniems bendravimo sutrikimams;
- labai pagerina psichologinį klimatą ir leidžia pasiekti geresnių mokymosi rezultatų;
- padeda ugdytojams labiau pažinti klasės mokinius, užsimegzti geriems mokytojo ir mokinio tarpusavio santykiams.

Europoje, Amerikoje socialinių įgūdžių lavinimo programų yra parengta daug. Jos skirtos ir pradinukams, ir pagrindinės bei vidurinės mokyklų mokiniams. Yra parengta programų ir ikimokyklinio amžiaus vaikams. Lietuvoje tokių programų nėra arba jas žino tik nedaugelis pedagogų ir psichologų. Taip teigia Girdzijauskienė, Šimelionienė (2002). Šios autorės pristato socialinių įgūdžių lavinimo programą pradžios mokyklai. Joje teigiama, kad vienas svarbiausių programos tikslų yra supažindinti vaikus su pagrindiniais socialiniais įgūdžiais, išmokyti tinkamai bendrauti su aplinkiniais, spręsti konfliktines situacijas, geriau pažinti savo jausmus, aktyviai organizuoti savo veiklą. Programoje socialiniai įgūdžiai suskirstyti į 6 grupes. Iš pradžių vaikai mokomi klausytis kito žmogaus, pradėti ir užbaigti pokalbį, pasiūlyti pagalbą ar jos paprašyti, padėkoti, tinkamai atsiprašyti. Pradėję lankyti mokyklą, turi išmokti su mokymusi susijusių įgūdžių: kelti tikslus, spręsti problemas, vykdyti nurodymus, bendradarbiauti su kitais žmonėmis. Formuojant efektyvesnius tarpasmeninius santykius su greta esančiais žmonėmis, vaikai mokomi atskleisti, ką jaučia kitas žmogus, parodyti prierašumą, laukti savo eilės, dalytis su kitais. Pamokėlėse svarbu vaikams paaiškinti, kaip elgtis, kai esi piktas, kai kas nors erzina, kai bijai ar paprasčiausiai būna liūdna. Nuo pat mažens reikia mokyti sąžiningumo, išdrįsti pasakyti „ne“ ir suprasti, kodėl kiti sako ne, apginti savo teises.

Programa nėra sieta nė su vienu dalyku, kai kurios temos mokytojų nuožiūra I-IV klasėse galėtų būti aptariamoms ir dėstant konkrečias problemas. Ji nėra privaloma, todėl, pasak autorių, pageidautina, kad užsiėmimus mokytojai papildytų pačių pasirinktais žaidimais ir situacijomis. Turi būti stengiamasi ne tik suteikti žinių, bet išmokyti, kaip elgtis įvairiomis situacijomis. Todėl įgytus įgūdžius reikėtų skatinti taikyti kitose pamokose, per pertraukas bei už mokyklos ribų. Mokytojai turėtų remtis klasėje susiklosčiusiais vaikų tarpusavio santykiais. Iš viso pateikiama 30 užsiėmimų. Įgyvendinant šią programą reikėtų skirti vieną savaitinę pamoką. Rekomenduojama ją skirti iš papildomo ugdymo pamokų.

Pasak Girdzijauskienės, Šimelionienės (2002), pamokėlės suskirstytos į 2-3 dalis. Pirmoji yra teorinis įgūdžio aiškinimas. Kiekvienas įgūdis yra suskirstytas pakopomis. Pakopa turi mokytojui skirtą komentarą, kuriame plačiau paaiškintas turinys, nurodytos pokalbio temos, galimi veiklos papildymai. Teorinė dalis neturėtų trukti ilgiau kaip 10-15 min. Antroji pamokėlės dalis skirta situacijoms aptarti ir suvaidinti. Situacijos yra parinktos taip, kad aprėptų tris pagrindines vaikų gyvenimo sritis: mokyklą, namus ir bendravimą su bendraamžiais.

Kalbantis su mokytojais teko girdėti, kad jokių specialių pamokų socialinių įgūdžių ugdymui jie neveda, tai vyksta per visas pamokas, žinoma, jei pamokos tema tinkama. Tinkamiausios tam pasaulio pažinimo pamokos, nes jose aptiriamos aktualios problemos, šalyje švenčiamos šventės ir pan.

Socialinių įgūdžių ugdymo vadove (2001) teigiama, kad kiekvieno ugdomo įgūdžio yra mokoma etapais: įgūdis demonstruojamas; vaikai patys jį išmėgina žaisdami (vaidindami) įvairias situacijas; kiti grupės dalyviai bei vadovai dalijasi išpūdžiais apie tai, kaip vaikams sekėsi: pagiria, paskatina (grįžtamasis ryšys); galiausiai naudojant įvairius būdus stengiamasi, kad vaikai taikytų naujai išminktą įgūdį realaus gyvenimo situacijose. Taigi įgūdžių ugdymas vyksta etapais.

- **Modeliavimas.** Žmonės mato ir stebi įvairų elgesį, tačiau mėgdžioja ne viską. Tai efektyvus naujų elgesio būdų mokymo metodas. Struktūrinio mokymo grupėje modeliu dažnai būna vadovas ar vadovai. Modeliavimo kriterijai, nuo kurių priklauso mokymo (modeliavimo) efektyvumas :

Modelio ypatumai. Mokymasis efektyviausias, kai *modelis* vykusiai, įgudusiai, profesionaliai demonstruoja tam tikrą elgesį, stebėtojiui yra autoritetas, draugiškas ir paslaugus; yra tos pačios lyties, amžiaus, statuso kaip stebintis asmuo, yra paskatinamas už tinkamą elgesį.

Modeliavimo ypatumai. Efektyviausias tada, kai demonstruojamas elgesys yra aiškus, detalus. Pradedama nuo lengviausio ir baigiama sudėtingiausiu įgūdžiu. Elgesys, kurio yra mokoma, kartojamas keletą kartų; apima kuo mažiau nereikšmingų detalių. Modeliais būna keletas individų.

- **Vaidmenų atlikimas.** Tai situacija, kai individo prašoma elgtis tam tikru būdu. Būdas efektyvesnis, kai vaikas turi galimybę rinktis: vaidinti ar ne. Vaidinant yra improvizuojama; vaikas gauna atlygį, paskatinimą ar įvertinimą už atliktą vaidmenį. Vaidmenų atlikimas yra būtina, tačiau nepakankama elgesio keitimo mechanizmo dalis. Jo poveikis nėra ilgalaikis.

- **Grįžtamasis ryšys** – tai suteikimas vaikui informacijos apie tai, kaip jam sekėsi vaidinti, pabrėžiant, kiek jo elgesys sutapo su modelio elgesiu. Tai gali būti konstruktyvūs pasiūlymai pagerinti vaidmens atlikimą, paskatinimai (materialus, socialinis).

- **Išmokto elgesio perkėlimas.** Mokymo programoje svarbiausia tai, kad vaikas mokėtų mokomą elgesį pritaikyti realiame gyvenime, o ne tai, kad jis išminktų vaidinti. Išmokto elgesio įtvirtinimas ir pritaikymas priklauso nuo mokymosi aplinkos, priemonių, personalo, paskatinimo rūšių, užduočių instrukcijų.

Atsižvelgiant į Lietuvos poreikius, įvairias bendrojo lavinimo mokyklose taikomas programas, įgyvendinant Europos sveikatą stiprinančių mokyklų projektą, bendradarbiaujant su Jungtinių Tautų Vaikų fondu (UNICEF), buvo parengta „Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa“. Ši programa apjungia asmeninių bei socialinių įgūdžių ugdymą įvairiais mokyklinio amžiaus tarpsniais, pateikiant įvairius šių įgūdžių ugdymo metodus.

Gyvenimo įgūdžių ugdymo programa suskirstyta pagal amžiaus grupes: ikimokyklinukams, pradinį klasių mokiniams, viduriniojo amžiaus mokiniams (5-8 klasės) ir

vyresniojo amžiaus mokiniams (9-10 klasės). Programa orientuota į penkias vaikų ir jaunuolių vystymosi sritis, kurios tarpusavyje glaudžiai susijusios:

- savimonė (darbas grupėje, savęs pažinimas, mokėjimas reikšti jausmus ir pan.);
- priklausymas grupei (buvimas grupėje, draugystė, bendraamžių grupės įtaka, atstūmimas, negalė ir pan.);
- poreikiai, teisės, atsakomybė (poreikių išsiaiškinimas, rūpinimasis kitais, gyvenimas šeimoje ir pan.);
- kasdienės situacijos (savisauga, konfliktų sprendimas, pirmoji pagalba ir pan.);
- rizikos situacijos (rizikos supratimas, išgyvenimas, ŽIV ir pan.).

Pagal kiekvieną minėtą vystymosi sritį yra ugdomi įvairūs įgūdžiai, tokie kaip problemų sprendimas, sprendimų priėmimas, kritinis mąstymas, bendravimo įgūdžiai, savęs pažinimas, streso įveikimas, atsisakymo įgūdžiai ir kt. Programą sudaro parengti 25 praktiniai užsiėmimai ir pratimai, kurių kiekvienas turi savo esminį tikslą. Pagrindinis bendras tikslas yra išmokyti vaikus nusiraminti, identifikuoti problemą ir savo jausmus, apsispręsti dėl pasirinkimo, atsigręžti atgal ir įvertinti.

Ypatingai svarbūs yra bendravimo įgūdžiai. Individas asmenybe gali tapti tik visuomenėje, tik bendraudamas su kitais žmonėmis. Tik taip jis gali lygiuotis į kitus, pažinti kitus ir save, tobulėti. Bendraudami mokiniai ne tik keičiasi įvairia informacija, bet kartu veikia vieni kitus, vieni kitiems daro įtaką – turtinama įgytoji patirtis, kuriami nauji santykiai, charakterio bruožai, kyla visiškai naujos psichinės būsenos – išgyvenimai, emocijos ir kita. Taigi negalima įsivaizduoti šiuolaikinio pasaulio be komunikacijos. Tai pagrindinis variklis, leidžiantis spartinti pasaulio vystymąsi, plėsti žmonių akiratį, diegti naujas technologijas ir pagreitinti jų pritaikymą. Bendravimas mokiniui būtinas. Jovaiša (1997) teigia, kad vienas svarbiausių paauglio bruožų yra siekimas bendrauti su savo bendraamžiais. Tai vienas pagrindinių jo poreikių, kylantis dar ankstyvojoje vaikystėje. Gebėjimas išreikšti savo nuomonę taip pat yra susijęs su bendravimu, komunikacija bei informacijos perdavimu, kadangi, jei tu nebendrausi su žmonėmis, su tais, kurie tave supa, tai tu negalėsi išreikšti savo minčių, niekas negalės išgirsti to, ką tu nori pasakyti vienu ar kitu klausimu.

Gebėjimas išreikšti savo nuomonę yra svarbus ir tuo, jog mokant kritiškai mąstyti gyvenime galima labai daug pasiekti ir, galų gale, tai turėti galimybę būti išklausytam, suprastam ir įvertintam, bei būti pilnaverčiu visuomenės nariu.

Gebėjimai, arba kitaip įpročiai, yra ugdomi arba lavinami tam tikrų užsiėmimų metu bei integruotose pamokose, kur bendrieji dalykai siejami su socialiniu ugdymu, kuris eina per visus dalykus, net ir per meninius.

Braslauskienė, Jonutytė (2005) teigia, kad žmogus išsiugdęs gerus bendravimo gebėjimus gali savarankiškai priimti sprendimus, konstruktyviai vertinti konfliktus, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti, suvokti tam tikras socialines taisykles ir normas, sugeba gauti paramą ir efektyviai ją panaudoti, užmegzti ir palaikyti pozityvius santykius su kitais.

Lietuvos bendrojo lavinimo mokykla siekia ugdyti sąmoningus piliečius, suprantančius savo teises ir pareigas, gebančius konstruktyviai dalyvauti nuolat kintančios visuomenės gyvenime. Ji padeda mokiniams įsisąmoninti, kad demokratijos kūrimas šeimoje, bendruomenėje, tautoje, valstybėje, pasaulyje – tai asmeninė kiekvieno iš mūsų užduotis, rūpestis ir atsakomybė. Kartu puoselėjama tautinė savigarba bei pagarba pagrindinėms demokratinėms vertybėms: žmogaus orumui, laisvei, lygybei, teisingumui ir teisėtumui, tolerancijai, solidarumui. Tad mokykloje būtina sudaryti sąlygas mokiniams ugdytis vidinį poreikį aktyviai veikti, ugdytis gebėjimą analizuoti kultūrinę, etninę, politinę, socialinę įvairovę bei dėl jos galinčius kilti konfliktus, ieškoti taikaus šių konfliktų sprendimo būdų; gebėjimą laisvai ir sąmoningai spręsti, vertinti ir apsispręsti atviroje, pliuralistinėje visuomenėje. Daugiau nei dešimtmetį vykstančios permainos švietime esmingai pakeitė Lietuvos švietimo sistemą, sudarė prielaidas įvairioms švietimo institucijoms deramai reaguoti asmeniui, visuomenei, į naujus reikalavimus, kylančius dėl sparčios socialinio, ekonominio gyvenimo kaitos, dėl besikeičiančios Lietuvos valstybės ir jos piliečių padėties. Jau viename pirmųjų Lietuvos švietimo reformos dokumentų – Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) – buvo įtvirtintos naujos švietimo vertybinės nuostatos, nauji tikslai ir uždaviniai: nuo totalitarinei santvarkai būdingos asmens ir visuomenės sampratos pereita prie demokratinės. Švietimas imtas orientuoti į laisvą ir atsakingą asmenį, savarankišką pilietinę visuomenę. Pasiekta laisvė tapo nelengvu išbandymu mūsų visuomenei. Pilietinio ugdymo sąvoka viena iš prieštaringiausiai vertinamų, apimanti platų spektrą klausimų, susijusių su piliečio ir valstybės santykio problema. Demokratinio pilietiškumo ugdymas glaudžiai susijęs su valstybės ideologija, vertybių sistema, demokratijos išvystymo laipsniu, istorija, ištekliais, mokymo sistemos ypatumais ir tradicijomis.

Viena iš svarbiausių pilietiškumo ugdymo priemonių yra nuo 2006 m. įgyvendinama ilgalaikė *Pilietinio ir tautinio ugdymo* programa, kuria siekiama sukurti palankias sąlygas Lietuvos vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų pilietiniam ir tautiniam ugdymui, visuomenės pilietinei ir tautinei raiškai, aktyviam dalyvavimui pilietinėje veikloje, taip pat stiprinti socialinę partnerystę, tautinį ir pilietinį solidarumą.

Didžioji dauguma žmonių neabejoja pilietinio ugdymo mokykloje reikalingumu ir efektyvumu, nes pilietiškumas siejasi su kitomis asmens vertybinėmis orientacijomis, ypač asmens dorumu: ugdant pilietį, neišvengiamai ugdomas doras žmogus. Su pilietiškumu dorinį ugdymą sieja dvi vertybinės orientacijos: atsakingumas ir tolerancija. Atsakingumas – tai

atsakomybė už tai, kas vyksta šalyje, derinant asmeninius siekius su šalies poreikiais (jei reikia, juos pakreipti taip, kad tarnautų visuomenės, žmonių labui). Tolerancija – kiekvienas žemės gyventojas turi teisę į savitą pilietiškumą, dėl to neretai iškyla konfliktų. Svarbu pratinti ir mokyti ugdytinius pripažinti teisę į savitą pilietiškumą ir gerbti jų veiksmus, kuriais siekiama savo krašto interesų ir savo šalies gerovės.

Lietuvos piliečio ugdymas – pagrindinis pilietinio ugdymo tikslas, kurio siekiama ugdant tokias vertybines orientacijas, kaip meilė Tėvynei, pasiryžimas ginti jos laisvę ir nepriklausomybę, savo darbu prisidėti prie gimtojo krašto pažangos, pagarba tautos tradicijoms, religijai; be to, atsakingumas, nusiteikimas imtis aktyvių pilietišκών iniciatyvų remiantis išsamia ir visapusiška informacija; taip pat pasitikėjimas valstybinėmis institucijomis ir ryžtas jas tobulinti; tolerancija ir pagarba įvairios turtinės ir socialinės padėties piliečiams, demokratinėms visuomenės tradicijoms, principams, žmogaus teisėms bei laisvėms ir pareigoms.

Pilietišķumo ugdymo turinys glaudžiai siejamas su socialine tikrove – aplinka, kurioje ugdomas. Aplinka, Bitino (1990) nuomone, gali būti trejopa:

- artimoji – gimtosios vietos;
- pagrindinė – mūsų šalis, Lietuva;
- tolimoji – visas pasaulis, bet pirmiausia Europa.

Atitinkamai tai susiję su ugdytinių amžiumi. Pradinėse klasėse svarbu vaikus ugdyti gimtųjų vietų patriotais ir piliečiais. Antroji mokyklos pakopa pabrėžia Lietuvos piliečio tapatumą. Aukštesniosiose klasėse pilietišķumas apibrėžiamas ir interpretuojamas pagarbos kitoms žmonijos grupėms dvasia.

Kvieskienė (2003) teigia, kad išitraukimas į aktyvią pilietinę veiklą mažina nusikalstamumą, skurdą, neišsilavinusių žmonių skaičių, bedarbystę, svaigalų vartojimą, nes skatina augti kaip asmenybei, ugdyti įvairius socialinius gebėjimus, šviestis ir mokytis, tobulėti bei dalyvauti valstybės reikaluose.

Visavertis pilietišķumo ugdymas neįmanomas be jaunuolių emocinio ryšio su tėvyne stiprinimo, patriotinių nuostatų formavimo. Neužtenka vien tik perteikti moksleiviams žinių apie demokratinį visuomeninių santykių tvarkymą ir plėtoti bendradarbiavimo bei dalyvavimo visuomeniniame gyvenime gebėjimus. Labai svarbu ugdyti ir atitinkamas vertybines nuostatas: meilę tėvynei, tautinį tapatumą bei valstybinę ir tautinę savimone, harmoningai derančią su atsakingų Europos ir pasaulio bendruomenių narių savimone.

Šiuo metu mokykloje reikalingi mokytojai, vedantys mokinius į grožio pasaulį, kuris suteiktų jų sieloms džiaugsmo ir malonumo, padėtų išsivystyti įgūdžiui mylėti gamtą. Siekti, kad ugdytiniai pažintų ir mylėtų gamtą, suvoktų jos grožį. Išmokti stebėjimo ir gėrėjimosi meno nėra lengva. Skatinti mokinius pažinti aplinką, įsiklausyti į gamtos kalbą mokykloje padeda

ekskursijos, išvykos, įvairių gamtos reiškinių, objektų stebėjimas. Gamtos jausmas darosi gilesnis tada, kai jis siejamas su veikla. Įvairios gamtos šventės daugelyje mokyklų tampa tradicinėmis. Svarbu, kad tradicijos būtų turiningos, žadintų stiprias emocijas, darytų moksleiviams didelį dvasinį poveikį.

Mokyklinė kraštotyra turėtų remtis tautinės kultūros pažinimu ir puoselėjimu, ir tai pradėti galima nuo paprasčiausių darbų: mokyklos aplinkos, sklypo tvarkymo, gyvosios ir negyvosios gamtos reiškinių stebėjimo, auginant ir globojant paukščius ir žvėris. Ekologiškai auklėjant moksleivį svarbu įteigti, kad jo pareiga yra saugoti ir puoselėti gamtą. Gamtos grožis turi skatinti meilę Tėvynei, formuoti supratimą kad gamtos grožis neišsenkamas, tad būdami joje turime kurti, o ne griauti.

Neatskiriama ugdytojų atsakomybės dalis yra paauglių vertybių ugdymas. Vertybės – demokratinio ir liberalaus ugdymo pagrindas. Išskiriamos dvi jų grupės: visuomeninės ir asmeninės. Visuomeninės labiau akcentuoja demokratiją, jas įkūnydama dažniausiai įstatymuose ir išreiškdamas teisėmis.

Gage, Berliner (1994) teigia, kad mokymasis yra procesas, per kurį individas, remdamasis patirtimi, pakeičia savo elgesį. Būdingiausias mokinių elgesio pasikeitimas, kurį matome mokymosi procese, – tai sugebėjimas įsiminti, suprasti ir panaudoti, tai tam tikrų pažiūrų ir vertinimų atsiradimas. Mokytojai turėtų padėti vaikams ugdytis mokymosi gebėjimus. Tai iš tiesų yra nelengvas darbas. „Mokyti mokytis – tai pirmiausia išmokyti planuoti laiką, dalykų mokymosi eilę ir veikti intensyviai, ekonomiškai, išmokyti gerai kontroliuoti savo veiksmus ir veiklos rezultatus“ (Laužikas, 1997, p. 577). Jo nuomone, ugdant mokinių gebėjimą mokytis yra keliami tokie uždaviniai :

- svarbu išmokyti mokytis reguliariai: nuosekliai atlikti kiekvieną užduotį mokykloje ir namuose, įpratinti mokinius laikytis režimo bei drausmės;
- mokyti įveikti kiekvieną sunkumą: savarankiškai išsiaiškinti neaiškumus ir tik retais atvejais klausti mokytojo;
- išmokyti įžvelgti esmę klausantis ir skaitant mąstyti, analizuoti, apibendrinti;
- šmokyti mokytis iš vadovėlio, išskiriant esmines mintis, faktus, įsidėmint išąryšingumą; aukštesniųjų klasių mokinius mokyti pasižymėti svarbesnes mintis, planuoti, konspektuoti;
- niekada nepalikti spragų, o jų atsiradus mokyti mokytis, savarankiškai jas ištaisyti ir tik ypatingais atvejais teikti pagalbą ir kruopščiai patikrinti, kaip išmoksta;
- išmokyti naudotis papildomais šaltiniais: žodynais, vaizdinėmis priemonėmis, literatūra;
- išmokyti baigtą temą apibendrinti;

- labai svarbu nuo pat pirmųjų klasių formuoti mąstymo įgūdžius.

Šiaučiukėnienė, Visockienė, Talijūnienė (2006) teigia, kad šiuolaikinės mokyklos tikslas yra užtikrinti normalią individualią vaiko psichinę ir socialinę raidą. Demokratinėje sistemoje mokinys pats ieško informacijos šaltinių, mokytojas yra tik jo padėjėjas. „Mokinys ir mokytojas – tarsi žinių ir patyrimo pripildyti susisiekiantys indai, nesunkiai galintys dalytis savo turiniu (Šiaučiukėnienė, Visockienė, Talijūnienė, 2006, p.87).

Mokiniams ugdyti reikšmingas savarankiškas jų darbas. Kai mokiniai dirba savarankiškai, sprendžia tam tikras užduotis, gilinasi į analizuojamus klausimus, būna aktyvūs ir susikaupę. Tokia veikla aktyvina jų mąstymą kaip asmenybės savybę, ruošia savimokai.

Labai svarbi sąlyga ir priemonė, ugdant visapusišką asmenybę, yra tinkamas požiūris į darbą. Asmenybės darbštumas yra vienas iš svarbiausių jos bruožų. Tikslinga ypač akcentuoti, kad dirbdamas žmogus tobulėja ir fiziškai, ir psichiškai, žinoma, jei darbas atitinka jo fizines bei psichines galias.

Darbinis ugdymas – tai tikslingas jaunosios kartos rengimas darbui. Jo tikslas yra perduoti jaunajai kartai tam tikrą sukauptos patirties dalį, mokyti ir įpratinti dirbti, t. y. perduoti darbinės veiklos žinias, mokėjimus ir įgūdžius, suformuoti dorinį požiūrį į darbą. „Darbas mokykloje – tai ir intelektinė, ir fizinė tikslinga, sąmoninga, įvairiapusė veikla, pasižyminti asmeniniu bei socialiniu reikšmingumu, išbaigtumu ir naudingumu rezultatu“ (Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija, 1989, p. 34). Poreikis dirbti savaime neatsiranda, tam reikia specialių pastangų. Vadinasi, reikia mokyti, skatinti ir pratinti dirbti, formuoti teigiamą darbą skatinančią motyvaciją, sudaryti vaikui dirbti tinkamas sąlygas, atsižvelgiant ne tik į jo fizines galias, bet ir norus, interesus, poreikius.

Rajeckas (2002) teigia, kad siekiant, kad darbas būtų kuo efektyvesnis, reikia laikytis pedagoginių reikalavimų.

1. Darbas turi turėti tikslą, kuris mokiniams būtų suprantamas. Prieš ką nors pradedant dirbti, reikia išsiaiškinti, ko bus siekiama, kokie bus darbo rezultatai.
2. Darbas turi būti sistemingas ir nuoseklus – tik tuomet mokiniai įpras prie darbo, didės jų darbinis aktyvumas. Darbą svarbu nuolat sunkinti, skiriant vis sudėtingesnes užduotis – tai moko nugalėti sunkumus, ugdo valią.
3. Darbas turi atitikti mokinių jėgas, jų galimybes. Svarbu stebėti, ar mokiniai moka dirbti, nes, neturėdami reikiamų įgūdžių, jie pradeda vengti darbo. Ir atvirkščiai – mokėdami dirbti, mokiniai išgyvena pasitenkinimą, darbo džiaugsmą.
4. Būtina skatinti ir ugdyti aktyvumą, iniciatyvumą, savarankiškumą, išradingumą.
5. Pradėtą darbą reikia užbaigti iki galo, kol bus pasiektas rezultatas.
6. Darbą mokiniams reikia įvairinti, supažindinant su įvairiomis darbo rūšimis.

7. Būtina formuoti vertingus darbo motyvus, siekiant, kad jie turėtų kiek galima didesnę visuomeninę prasmę.

Teisingai ugdant vaikų darbinius įgūdžius, formuojamas gebėjimas dirbti, darbštumas, kitos teigiamos asmenybės savybės, vaikai vis geriau supranta darbo svarbą. Taip pamažu ugdoma pareiga – vaikas pratinamas daryti ne tik tai, ką nori, bet ir tai, ką reikia daryti šeimos, visuomenės gerovės labui.

Pasaulio ir Lietuvos socialinė edukacinė praktika rodo, kad egzistuoja daug programų, kurias galima taikyti, ugdant vaikų socialinius įgūdžius. Socialinių pedagogų, mokytojų užduotis – pasirinkti tinkamą programą, atsižvelgiant į ugdytinių amžių, poreikius, motyvaciją, sąlygas, reikalingas programos realizavimui.

1.3. Socialinių įgūdžių ugdymo teorijos

Biheivoristinė teorija remiasi tyrimo programa, kuri mokslinio tyrimo objektu vadina tokį elgesį, kurį galima objektyviai matuoti ir stebėti. Išmokimas yra svarbiausias tyrimo dalykas. Aiškinama, kad išmokimo sėkmę lemia pastiprinimas. Šioje teorijoje pagrindinis dėmesys skiriamas elgesio vertinimo parametrams: elgesio pasekmėms, trukmei, dažnumui. Pastiprinimo priemonėmis gali būti materialus atlygis, pagyrimas, mėgstama veikla. Pastiprinimas gali būti teigiamas ir neigiamas. Teigiamas yra toks pastiprinimas, kai reakcija sustiprinama pateikiant po jos teigiamus dirgiklius (Skinner, 1974). Neigiamas yra tuomet, kai reakcija sustiprinama susilpninant arba pašalinant nemalonus dirgiklius (Skinner, 1974). Abiem atvejais pastiprinimas sutvirtina elgesį. Tiek pamokų metu, tiek kasdieniniame gyvenime elgesiui kontroliuoti įprasta taikyti bausmes: pajuoką, papeikimą, pašaipą. Tiek bausmės, tiek neigiamas pastiprinimas yra susiję su nemaloniomis būsenomis, tačiau bausmės atveju nemalonią būseną individas išgyvena netinkamai pasielgęs, o neigiamo pastiprinimo atveju nemaloni būseną pašalinama, o elgesys sustiprinamas. Neigiamas pastiprinimas – dažnai taikomas metodas socialinių įgūdžių ugdymo programose. Skiriamos trys ugdymo programų rūšys: socialinės percepcijos lavinimas, socialinio pažinimo lavinimas, socialinių įgūdžių lavinimas (McFall, 1982). Socialinės percepcijos lavinimas apima modeliavimą ir instruktavimą, kaip nuspėti žmogaus psichines ypatybes, kaip interpretuoti žodines ir nežodines reakcijas. Socialinio pažinimo lavinimas neapsiriboja tik instruktavimu ir modeliavimu, taikomi ir socialinių problemų sprendimo metodai, saviugda, mokomasi socialinių taisyklių ir elgesio normų. Socialinių įgūdžių lavinimas – tai socialinio elgesio ugdymas naudojantis modeliavimu, vaidybiniais žaidimais, vaizduotės treniruote, operaciniais žaidimais, mažųjų grupių metodais.

Socialinė kognityvinė teorija pabrėžia išorinių įvykių svarbą, yra kilusi iš mokymosi pažinimo ir socialinio elgesio dėsnių. Bandura (1986) pažymi, kad socialinio elgesio įgūdžių

įgyjama dėl sąlygojimo arba stebint kitus ir sekant jų pavyzdžiu. Socialinės kognityvinės krypties teoretikai pabrėžė ne vien tai, kaip aplinka kontroliuoja žmones, bet ir tai, kaip individai sąveikauja su aplinka, kaip suvokia išorinius įvykius. Toks abipusiškumo požymis leido tyrėjams atskleisti, kaip aplinka skiepija socialinius įgūdžius ir kaip šie veikia elgesį. Bandūros (1986) nuomone, žmonės yra ne tik aplinkos kūriniai, bet ir jos architektai: aplinkos ir žmonių poveikis yra abipusis. Skirtingi žmonės pasirenka skirtingą aplinką, ir ta aplinka iš dalies juos ugdo. Bandūros teorijos pagrindas yra teiginys, kad naujos elgesio formos gali atsirasti ir nesant išorinio pastiprinimo. Daug ką žmogaus elgesyje gali nulemti pavyzdžiai: žmogus stebi, ką daro kiti, tada kartoja jų elgesį. Individas mokosi ne tik tiesiogiai stebėdamas kitų elgesį, bet ir skaitydamas, girdėdamas apie jį.

Socialinių įgūdžių susidarymas įsisavinant elgesio modelius apima tam tikrus etapus.

1. *Modelio įvedimas*. Susipažįstama su konkrečiu elgesio modeliu, pagrindiniais jo dėmenimis. Gali būti peržiūrimi nufilmuotų situacijų vaizdo įrašai, atliekamos užduotys, kuriose ugdymo programos dalyviai demonstruoja nagrinėjamo elgesio pavyzdžius.
2. *Modelio vertinimas*. Vertinama, ar ugdomi socialiniai įgūdžiai yra svarbūs, kuo naudingas jų pritaikymas kasdieninėmis gyvenimo aplinkybėmis.
3. *Įgūdžių taikymas*. Šiame etape atliekamos užduotys, žaidžiami vaidmeniniai žaidimai.
4. *Grįžtamojo ryšio suteikimas*. Veiksmo dalyviai gauna grįžtamąjį ryšį iš kitų dalyvių ir ugdymo programos vadovo.
5. *Aptarimas*. Vertinamas asmeninis patyrimas, formuluojamos namų užduotys išlavintiems socialiniams įgūdžiams taikyti realiomis situacijomis.

Humanistinė asmenybės tapsmo teorija taip pat reikšminga socialinių įgūdžių kontekste, teigia Rogers (1983). Socialinių įgūdžių ugdymas grindžiamas humanizmo idėjomis, nes tik remiantis humanistiniais principais galima įgyti bendravimo ir bendradarbiavimo, dorovinių įgūdžių.

Rogers (1983) pasiūlė nedirektyvųjį, į moksleivį orientuotą mokymą – alternatyvų tradicinei mokymo praktikai. Įgyti žinių, akademinių įgūdžių – tai tradicinio mokymo tikslas. Į moksleivį orientuotas mokymasis yra paties moksleivio skatinamas, atitinka to moksleivio tikslus, tobulina jo socialinius įgūdžius. Nedirektyviojo ugdymo tikslas – tapti harmoningu žmogumi, kuris kiekvienoje situacijoje elgiasi tinkamiausiai – iš daugelio būdų atrenka tinkamiausią.

Humanistinėje asmenybės tapsmo teorijoje požiūris į socialinių įgūdžių ugdymą išplaukia iš asmenybės sampratos. Ugdytojų tikslas – padėti jaunam žmogui tapti harmoninga asmenybe, atskleisti jo vidines galias. Ugdytojai į moksleivį turi žiūrėti kaip į nepakartojamą, besąlygiškai

vertinę. Pagal Rogers, ugdymas yra sėkmingas, kai moksleivis suvokia, kad ugdymo turinys yra susijęs su asmeniniais tikslais. Savęs vertinimas yra vienas iš veiksmingiausių humanistinio ugdymo principų. Moksleiviai turėtų būti vertinami pagal savo pačių kriterijus.

1.4. Pagrindiniai socialinių įgūdžių ugdymo metodai

Vidurinio mokyklinio amžiaus moksleivių socialiniams įgūdžiams lavinti taikomi įvairūs metodai.

Vaidybiniai žaidimai – tai socialinių įgūdžių ugdymo metodas, padedantis modeliuoti realų elgesį ir sukuriantis saugesnę atmosferą plėsti elgesio alternatyvas. Per vaidybinį žaidimą individas yra įbrukamas į situacijas, kurios atitinka jo realią ir reikšmingą veiklą, ir jam iškeliamas būtinumas keisti nuostatas, kad ateityje galėtų optimizuoti savo elgesį galimose panašiose situacijose.

Judrieji žaidimai – tai žaidimų grupė – sąmoninga žmogaus veikla, kurioje vyrauja pagal nustatytas taisykles atliekami įvairūs judėjimo veiksmi: ėjimas, bėgimas, šuoliai, metimai ir kt.

Operaciniai žaidimai – tai žaidimai, turintys iš anksto numatytą „scenarijų“ ir reglamentuotą „gerų“ ir „negerų“ sprendimų vertinimo algoritmą. Pratybų dalyvis gali tiesiogiai matyti savo sprendimo pasekmes, o tai padeda didinti socialinę kompetenciją.

Mažųjų grupių metodas – tai toks ugdymo metodas, kai besimokantys asmenys grupuojami, kad bendradarbiaudami siektų tiek akademinių, tiek socialinių tikslų, įtvirtintų turimas žinias, įgūdžius. Mažoji grupė suprantama kaip nedidelė tarpusavyje bendraujančių ir sąveikaujančių žmonių bendrija (Kočiūnas, 1993).

Minčių lietus – tai metodas mąstymo įgūdžiams ugdyti, kai siekiama pareikšti kuo daugiau minčių pasiūlyta tema.

Jautrioji treniruotė – tai ugdymo metodas, kurio pagrindiniai dėmenys yra savęs supratimo, jautrumo ir empatijos treniravimas. Šis metodas ypatingas tuo, kad būdingas grupės narių savarankiškumo siekimas ir neturi aiškaus išankstinio tikslo. Mokomasis efektas gaunamas iš dalyvių bendravimo, o ne iš pratybų vadovo. Jei pratybų pabaigoje dalyviai geba žodžiais, mimika, gestais išreikšti savo jausmus, tinkamai vertinti savo ir kitų elgesį, tai manoma, kad pratybos veiksmingos.

Modeliavimo treniruotė – tai toks ugdymo metodas, kai dirbtinai sukuriamos stresą keliančios situacijos.

Relaksacijos treniruotė – tai psichinės įtampos sumažinimo metodas, kai ugdomosios programos dalyvis, išlaikydamas lėtą ir lengvą kvėpavimą, turi paeiliui atpalaiduoti tam tikras raumenų grupes (Martens, 1999).

Vaizduotės treniruotė – tai vaizdinių kūrimo potyris, panašus į jutimų potyrį (regėjimo, klausos, lytėjimo), bet kylantis nesant įprasto išorinio dirgiklio. Vaizdinių kūrimas yra daugiau nei vien potyrio vizualizavimas (mąstymas) vaizduotėje, nors vizualizavimas paprastai yra vyraujantis jausmas (Martens, 1999).

1.5. Socialinių įgūdžių lavinimas grupėje

Pedagogas dirba klasėje, o klasę sudaro moksleivių grupės. Grakauskaitė, Kropaitė (2004) sako, kad psichologai grupę laiko keletą žmonių, kurie daro įtaką vienas kitam ir kuriuos sieja bendri tikslai bei interesai. Grupės normos ir vertybės yra prielaidos ir lūkesčiai, apibrėžiantys, kokį elgesį grupę laiko gerą ar blogą, teisingą ar neteisingą, leistiną ar neleistiną, tinkamą ar ne. Normos stiprina bendrumo jausmą, padeda palaikyti tvarką, įvertinti ir kontroliuoti savo elgesį, perteikia nerašytas taisykles, daro įtaką elgesiui.

Susitelkimas yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių efektyvų grupės darbą. Tokia grupė tenkina bendrumo poreikį, vaikai būna drausmingesni, geriau mokosi. Autorės teigia, kad grupę turėtų sudaryti ne daugiau kaip 10-12 žmonių. Narius turėtų sieti panašūs interesai, vertybės, požiūris ir patirtis. Efektyvų grupės darbą lemia du veiksniai: grupės nario vaidmuo ir ryšiai tarp grupės narių. Nurodoma, kad grupės nariai atlieka vieną iš šių vaidmenų: skleidėjo, išteklių tyrinėtojo, koordinatoriaus, formuotojo, stebėtojo-vertintojo, komandos nario, vykdytojo, užbaigėjo, specialisto. Kaip žinia, dirbant su moksleiviais labai svarbu skirti pakankamai dėmesio tiek bendravimui grupėje, tiek atskirų grupės narių elgesiui.

Anot Grakauskaitės, Kropaitės (2004), grupėje lavėja šios asmeninės savybės: pasitikėjimas savimi, gebėjimas prisiimti atsakomybę už save, gebėjimas įvertinti bei išplėsti savo galimybes, asmeninių vertybių įsisąmoninimas, pasirengimas mokytis ir tobulėti, motyvacija ir iniciatyvumas, pasirengimas veikti, gebėjimas valdyti stresus ir baimes, kūrybiškumas ir vaizduotė, sugebėjimas spręsti problemas.

Teigiama, kad dirbant grupėje lavėja šie socialiniai įgūdžiai:

- gebėjimas bendrauti (verbaliniai ir neverbaliniai įgūdžiai);
- gebėjimas bendradarbiauti;
- gebėjimas spręsti konfliktus ir ieškoti kompromisų;
- gebėjimas vadovauti;
- socialinė atsakomybė;
- tolerancija.

Savaime suprantama, kad bendraujant grupėje lavėja, tobulėja socialiniai įgūdžiai. Asmenys mokosi bendraudami, stebėdami kitus, sprendami kilusius konfliktus. Atrodo, kad socialinių įgūdžių ugdymas grupėje yra labai produktyvus.

Atskirai verta pristatyti pasaulyje populiarias socialinių įgūdžių ugdymo programas, kurios prigyja ir Lietuvoje. Nuo 1970 m. Amerikoje populiarus ART, arba agresijos mažinimo metodas, kurį pagrindė amerikiečių mokslininkas Arnold P. Goldstein. Metodas orientuotas į darbą grupėje, individualiame darbe gali būti taikomi nebent atskiri jo komponentai. Socialinių įgūdžių ugdymas yra efektyvesnis grupėje todėl, kad grupė kartais daro didesnę poveikį, nei suaugusiojo ir vaiko pokalbis. ART metodo efektyvumą stiprina tai, kad jis realizuojamas vaikams patrauklia forma: vaidinant konkrečius siužetus ir juos aptariant grupėje.

Šniras (2005), Lepeškienė (1996), analizavę socialinių įgūdžių ugdymo ypatumus, teigia, jog dirbant grupėje sudaromos galimybės dalyviams laisvai reikšti savo mintis, išklausti kitų nuomones, diskutuoti, analizuoti gyvenimiškas situacijas, priimti sprendimus ir koreguoti savo elgesį. Grupėje vaikai pasidalią savo mintimis, išgyvenimais, atradimais ir taip gilina žinias apie nagrinėjamą dalyką, išsiaiškina savo požiūrius, taip pat gali sužinoti, kaip tuos pačius dalykus mato, patiria kiti grupės dalyviai.

Bendradarbiavimas, Teresevičienės (2003) nuomone, (cit. Raudeliūnaitė, Paigozina, 2009) reiškia, kad dirbama išvien, sutelktomis pastangomis. Bendradarbiavimo įgūdžių pagrindu laikomi darbo grupėje įgūdžiai: jie padeda asmeniui susikalbėti, dalytis savo patyrimu ir pasinaudoti kitų patyrimu, siekiant bendrojo tikslo. Todėl, dirbant grupėje, svarbu pasitikėti kitais, leisti kitiems reikšti savo nuomonę, nenuvertinti kitų gebėjimų, darbų. Taip pat svarbu teikti įvairių siūlymų, domėtis, kaip sekasi kitiems, siūlyti savo pagalbą.

2. PAAUGLIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ YPATUMAI BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOSE

2.1. Socialinių įgūdžių ypatumai paauglių nuomonės aspektu

2.1.1. Tyrimo metodika

Šio tyrimo tikslas – atskleisti socialinių įgūdžių ypatumus paauglių nuomonės aspektu. Tyrimu siekta nustatyti, kokius socialinius įgūdžius paaugliai turi ir kokių jiems labiausiai trūksta.

Tyrimas buvo atliekamas dviem etapais. Pirmame tyrimo etape buvo naudojamas kiekybinis tyrimo metodas – anoniminė apklausa raštu (anketavimas). Anketai sudaryti keliama daug įvairių reikalavimų bei rekomendacijų, į kurias tyrėjui privalu atsižvelgti.

1. Bendrieji anketos reikalavimai:

- turi būti motyvuotai paaiškinta, dėl ko atliekamas tyrimas, po to pateikiama trumpa anketos užpildymo instrukcija;
- klausimai turi būti konkretūs, o atsakymų variantai suprantami;
- svarbi anketos apimtis: ilga anketa tiriamąjį atbaido, nėra noro atidžiai ją skaityti, todėl galimi paviršutiniški atsakymai;
- reikia vengti klausimų, kurie stumia respondentą į vieną atsakymą;
- vengti sudėtingų, erzinančių klausimų.

2. Dėl klausimų turinio:

- ar reikalingas klausimas? kuo jis bus naudingas?
- reikalingi keli klausimai ar tik vienas?
- ar gausime tą informaciją, apie kurią klausiamo?
- ar nebus klausimas neteisingai suprastas?

3. Apklausos lapas turi atitikti šiuos reikalavimus:

- būti anketinės išvaizdos;
- klausimų ir atsakymų variantai turi būti skirtingų šriftų;
- turi tiktai statistiniam apdorojimui.

Duomenų surinkimui sudaryta anketa (žr.1 priedą), susidedanti iš 7 blokų. Pirmas blokas demografinis (duomenys apie tiriamuosius – jų amžių, lytį, klasę, gyvenamąją vietą), o kiti šeši – tiesiogiai su tyrimu susiję blokai. Visi blokai, išskyrus pirmąjį, sudaryti iš teiginių, kuriais siekiama įvertinti paauglių turimus socialinius įgūdžius (gebėjimą bendrauti, mokytis, dirbti, rūpintis aplinka, dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime bei gerbti visuomenės principus,

vertybes). Tyrimo duomenys skaičiuojami procentais ir pateikiami lentelėse. Tyrimas buvo atliktas 2010 metų balandžio-birželio mėnesiais.

Šiam tyrimui anketa sudaryta pagal *bendrojo išsilavinimo standartus*, kuriuose Gudžinskienė, Daukšienė (2002) socialinius įgūdžius įvardija kaip gebėjimus:

- sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą;
- dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

2. 1. 2. Tyrimo dalyviai

Siekiant atskleisti paauglių socialinių įgūdžių raišką, anketomis buvo apklausti 100 respondentų. Tiriamaisiais pasirinkti 8-10 klasių Tauragės rajono bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviai iš Adakavo, Martyno Mažvydo ir Šaltinio mokyklų. Anketos buvo anoniminės, siekiant išvengti pataikaujančių atsakymų.

Tiriamųjų atrankos būdas buvo atsitiktinis. Didžioji dalis mokinių (70 %) buvo iš miesto mokyklų.

Tiriamųjų grupių charakteristika

Tyrime dalyvavo 30 mokinių iš Adakavo mokyklos, 30 – iš Šaltinio mokyklos ir 40 – iš Martyno Mažvydo mokyklos.

Respondentų pasiskirstymas pagal lytį: 56 mergaitės ir 44 berniukai.

Respondentų pasiskirstymas pagal klases: 32 aštuntokai, 28 devintokai ir 40 dešimtokų.

2.1.3. Tyrimo rezultatai

Mokinių gebėjimo bendrauti ypatumai

Šiuo bloku siekiama išsiaiškinti vieną iš svarbiausių socialinių įgūdžių – tai gebėjimą bendrauti. Buvo svarbu sužinoti, kaip mokiniai vyresnėse klasėse geba užmegzti santykius su kitais žmonėmis, kaip jiems juos sekasi palaikyti, ar jie sugeba išklausti kitus, užjausti, o svarbiausia, kaip susitvarko su iškilusiais sunkumais, konfliktais.

Bendravimas – tai tarpusavio sąveika, sudėtingi, įvairialypiai žmonių kontaktai. Jis apima keitimąsi informacija, kito žmogaus suvokimą, supratimą. Jo metu pasikeičiama mintimis, emocijomis, susipažįstama. Kuo geresni žmogaus bendravimo įgūdžiai, tuo jam lengviau susirasti draugų, darbą, spręsti įvairias problemas, konfliktus. Turintys gerus bendravimo įgūdžius, žmonės drąsiai pradeda pokalbį su nepažįstamaisiais. Šniras, Malinauskas (2006)

teigia, kad įgūdžio pradėti pokalbį ugdymas būtų sėkmingas, reikia atsižvelgti į pašnekovų būseną, į tai, kas galėtų patraukti jų dėmesį, sužadinti motyvą, kokie jų lūkesčiai ir žinios, koks pokalbio tikslas. Apklausus mokinius paaiškėjo, jog didžiajai daliai mokinių nėra sunku pradėti pokalbį. Iš 100 % apklaustųjų tai padaryti lengva 65 % mokinių.

1 lentelė

Paauglių gebėjimas bendrauti, %

Teiginiai:	Mokinių skaičius %		
	Taip	Abejoja	Ne
Aš lengvai pradedu pokalbį	65	-	35
Gebu pateikti įvairių tipų klausimus	30	10	60
Galiu pakalbėti įvairiomis temomis	55	20	25
Man svarbu išsakyti tai, ką jaučiu	50	1	49
Esu geras pašnekovas (kalbėtojas)	55	1	45
Savarankiškai sprendžiu ir priimu sprendimus	50	10	40
Bendraudamas esu atviras	43	5	52
Sugebu užjausti	50	8	42
Pašnekovą visuomet išklausau	85	5	10
Sugebu spręsti iškilusias konfliktus	42	8	50
Bendraudamas žiūri pašnekovui į akis	83	-	17
Laikau duoto žodžio	51	32	17
Gerbiu kito nuomonę	46	-	54
Galiu kalbėti prieš didelę žmonių auditoriją	25	20	55
Gebu pasakyti NE (atsisakyti)	63	-	31

Bendraujant svarbu mokėti pateikti klausimus, kad gautumėme reikiamą informaciją. Markevičiūtė (2003) teigia, kad mokėjimo pateikti klausimus įgūdis turi svarbią reikšmę socialiniam bendravimui. Jos nuomone, šį įgūdį apima prielaidų darymas, informacijos nagrinėjimas, situacijos interpretavimas, apibendrinimų darymas. O štai Turney et al (cit. Šniras, 2006) tyrimų rezultatai parodė, kad mokėjimo pateikti klausimus įgūdis yra išlavintas, kai mokinys geba pateikti įvairius klausimus, tai yra aiškumo (kai norime išgauti aiškesnį atsakymą), patvirtinimo (siekiant patikslinti informaciją), svarbumo (mąstant apie įvykių reikšmę), pavyzdžių prašymo (prašant pateikti pavyzdžių), tikslumo (norint patikslinti teiginius), išplėtimo (prašant papildomos informacijos). Didžioji dalis tyrime dalyvavusių mokinių mano, kad jie nesugeba pateikti įvairių tipų klausimų ir tik 30 % tiriamųjų atrodo, kad jie gali tai padaryti.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą „Ar svarbu bendraujant išsakyti tai, ką jaučiate?“, paaiškėjo, kad nuomonės labai išsiskyrė. Pusei apklaustųjų tai yra svarbu, kitai pusei nesvarbu ir tik 1% mokinių suabejojo, ar jiems tai aktualu. Ypač svarbu savo jausmus išsakyti mergaitėms, nes jos beveik visos į šį klausimą atsakė teigiamai.

43 % respondentų teigia, kad bendraudami yra atviri. Jourard (1964), atsiskleidimo tyrimų pradininkas, nurodo, kad šis įgūdis gali turėti teigiamų ir neigiamų padarinių. „Teigiama yra tai, kad žmogus, atsiverdamas, pasakydamas, ką jaučia, geriau pažįsta save. Manoma, kad net

labai artimi žmonės neatskleidžia savo jausmų tikėdamiesi, kad kitas turėtų juos žinoti ar atspėti. Pasakydamas, ką jauti, gali turėti ir neigiamų padarinių, dėl kurių dauguma bijo atsiverti. Jausmų ir intymios asmeninės informacijos atskleidimas daro mus pažeidžiamus“. Šniras, Malinauskas (2006) pažymi, kad ne visiems yra lengva išsakyti savo jausmus. Ekstravertai atvirauja daug lengviau nei intravertai. Manoma, kad tai priklauso ir nuo bendravimo aplinkos, kurioje vaikas yra užaugęs.

Daugiau kaip 50 % tyrime dalyvavusių mokinių teigia, kad jie yra geri pašnekovai (kalbėtojai), geba pakalbėti įvairiomis temomis. O tai bendraujant labai svarbu. Želvys (2007) nurodo, kad prasti kalbėtojai yra tie, kurie kalba pernelyg trumpai, renkasi nuobodžias temas, jų kalba stokoja įvairumo, būna vienodo tembro. Jie dažniausiai stokoja humoro jausmo.

Moksleivių atsakymai rodo tai, jog didžioji dalis mokinių bendraudami ne tik daug kalba, bet ir stengiasi išklausti pašnekovą. Todėl galima teigti, kad mokinių klausymosi įgūdis yra gana gerai išugdytas, nes net 85 % atsakė, kad pašnekovą stengiasi visuomet išklausti. Kočiūnas (1995) teigia, „kad egzistuoja dvi svarbios prielaidos, susijusios su šiuo įgūdžiu. Pirmoji – kiekvienam žmogui reikia bendrauti su kitais. Antroji – kiek mes būsimė linkę pritarti kitam, priklauso nuo to, kaip tas kitas klausosi mūsų. Todėl pagrįstai galima sakyti, kad santykių tarp žmonių kokybė labai priklauso nuo klausymosi įgūdžio“. Kad klausymosi įgūdis išlavintas rodo ir tai, jog didžioji dalis mokinių (net 83%), bendraudami žiūri pašnekovui į akis, vadinasi, supranta, kad įdomu pašnekovą išklausti.

Džiugu matyti, kad didžioji dalis mokinių geba reikalui esant pasakyti tvirtą NE, o tai reiškia, kad geba parodyti savo nepriklausomybę, būti savimi, įgalina pasipriešinti spaudimui. Mokėti pasakyti ne yra labai svarbu, ypač kai kalbama apie rūkymą, alkoholio ir narkotikų vartojimą. Moksleivių apklausos liudija, kad viena pagrindinių priežasčių, paskatinusių paauglį surūkyti cigaretę, pabandyti kvaišalų – draugų įtaka. Taip pat apklausos rodo, teigia Gailienė (1996), kad paaugliai dažniausiai tai pabando ne savo noru, o dėl draugų įtakos, bijodami būti atstumti.

Iš tyrimo duomenų matyti, kad 50 % moksleivių, jų nuomone, geba savarankiškai priimti sprendimus. Tai reiškia, kad jie prisiima atsakomybę už savo elgesį. Tyrimai rodo, kad šį įgūdį galima lavinti įtraukiant moksleivius į įvairias diskusijas ir skatinant ieškoti problemų sprendimų variantų. Pocevičienė (2004) įsitikinusi, kad jau nuo pradinių klasių reikėtų mokyti vaikus gebėjimo savarankiškai ieškoti problemų sprendimo, atpažinti socialines situacijas, gebėti jose veikti. Manoma, kad ugdant vaikų gebėjimą spręsti problemas, reikėtų vaikus mokyti tokių įgūdžių, kaip „pažinti ir nustatyti problemas, orientuotis socialinėje situacijoje bei gebėti adekvačiai įvertinti ją ir save, kūrybiškai ir kritiškai nuspręsti, ginti savo teises bei interesus, nepažeidžiant kitų, būti jautriam kitų žmonių problemoms, gebėti planuoti savo veiklą, numatant

trukmę, turinį, veikimo būdus bei kokybiškai ir laiku įgyvendinti savo sprendimus“ (Abromaitienė, 2008, p.58).

Iš tyrimo rezultatų matyti, kad ne visi moksleiviai geba užjausti kitą. Net 42 % prisipažįsta, kad tai padaryti nesugeba. Anot daugelio mokslininkų, mes esame biologiškai parengti tokiems jausmams, tik turime atpažinti ir puoselėti šį natūralų polinkį. Tyrimo rezultatai rodo, kad vaikams trūksta dorovinių socialinių įgūdžių.

Bendraujant neišvengiamai kyla konfliktų. Pasak Želvio (2007), konfliktų vyksta net ir tarp pačių laimingiausių, geriausiai sutariančių žmonių. Taigi tai natūralus ir neišvengiamas reiškinys. Tyrimo duomenys rodo, kad mokiniai sunkiai susitvarko su iškilusiais konfliktais. Tik 42 % tiriamųjų mano, kad geba juos išspręsti. Neturėdami konfliktų valdymo įgūdžių, mokiniai nesugeba analizuoti įvairių gyvenimiškų situacijų, pasirinkti išmintingą elgesio būdą bei prisiimti atsakomybę už savo veiksmų padarinius. Turėdami įgūdžių, mokiniai konfliktinėje situacijoje gali bendromis jėgomis ieškoti kompromiso (Abromaitienė, 2008, p.62).

Iš 1 lentelės matyti mokinių gebėjimo bendrauti įgūdžiai. Atskleista, kad didesnė dalis mokinių geba lengvai pradėti pokalbį, yra ne tik geri pašnekovai, bet ir klausytojai, moka užjausti, turi savo nuomonę. Išryškėjo ir tai, kad tik 25 % apklaustųjų geba drąsiai ir viešai kalbėti didelei žmonių auditorijai. Didesnei daliai paauglių sunkiau sekasi spręsti konfliktus, įvairias problemas.

Mokinių gebėjimo dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime ypatumai

Reikšminga vaiko vystymuisi visuomeninė veikla tiek mokykloje, tiek už jos ribų. Svarbu laisvanoriškumas, savaveiksmiškumas. Visuomeninė veikla yra labai įvairi: tai ir dalyvavimas įvairių organizacijų, kraštotyrinėje veikloje, būreliuose, masiniuose renginiuose, ir klasės auklėtojo organizuojamajame darbe. Visuomeninė veikla pirmiausia ugdo mokinių sąmoningumą. Aktyvios veiklos metu susidaro sąlygos plėtotis tokioms teigiamoms asmenybės savybėms, kaip dėmesys kitiems, tarpusavio pagalba, teisingumas, reiklumas sau ir kitiems, principingumas, formuojasi organizaciniai gebėjimai, savarankiškumas.

Suprasdami mokyklos kultūros svarbą, mokiniai privalo prisidėti prie jos plėtojimo ir kūrimo. Mokykla, kurdama savo kultūrą, siekia ugdyti kūrybingą, aukšto intelekto žmogų, gebantį prisitaikyti prie nuolatinės kaitos ir savo žiniomis, darbais prisidėti prie mūsų visų geresnio gyvenimo kūrimo, savo tautos identiteto išsaugojimo.

Analizuojant respondentų atsakymus apie dalyvavimą kultūriniame gyvenime gauti rezultatai rodo, daugiausiai jie dalyvauja įvairiose šventėse, nes jose, kaip matyti iš antros lentelės, dalyvauja 78 % mokinių. Paauglių domėjimąsi kultūra rodo ir tai, kad jie lanko teatrus, spektaklius, kinus.

Dauguma mokyklos mokinių ateina iš problemiško šeimos, kuriose rūkoma, vartojamas alkoholis, vyrauja tėvų tarpusavio nesantaika. Tokių šeimų vaikai dažniausiai paliekami likimo valiai, nemato teigiamo pavyzdžio. Atsižvelgdama į tokią padėtį, mokykla ypatingą dėmesį skiria mokinių užimtumui po pamokų. Tada vykdomas prevencinis darbas, kuris siejamas su visapusišku švietimu, su šeimos kontrolės stiprinimu, jaunimo laisvalaikio organizavimu ir ypatingai su socialinių įgūdžių ugdymu. Į prevencinio darbo planą sudarymą stengiamasi kiek galima daugiau įtraukti ir pačius mokinius. Socialiniai pedagogai, klasių auklėtojai siekdami ugdyti vaikų pilietinius gebėjimus skatina juos aktyviai dalyvauti vaikų ir jaunimo organizacijų pilietinėje veikloje, kurti bei realizuoti projektus. Tačiau, kaip matome iš apklausos, popamokinėje veikloje dalyvauja mažesnė dalis mokinių (41 %). Tai rodo, kad moksleivių popamokinis aktyvumas mažėja ir kad jie nėra nusiteikę ateityje būti aktyvūs piliečiai.

Įvairiems renginiams, šventėms mokykloje, bendruomenėje vesti yra reikalingi jų vedėjai. Apklausus mokinius, ar jie veda renginius, didžioji dalis atsakė, kad to jie nedaro. Tik 23 % užsiima tokia veikla.

2 lentelė

Paauglių gebėjimas dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime, %

Teiginiai:	Mokinių skaičius, %		
	Ne	Abejoju	Taip
Vedu renginius	77	-	23
Organizuoju popamokinę veiklą	59	-	41
Lankau teatrus, spektaklius	30	-	70
Dalyvauju įvairiose šventėse	22	-	78
Domiuosi savo tautos istorija	16	-	84
Branginu savo tautos vertybes	35	2	63
Jaučiu atsakomybę už savo tautą, valstybę	50	-	50
Jaučiu pagarbą sau ir kitiems	69	5	26
Prisiimu atsakomybę už savo veiksmus	20	-	80
Žinau savo teises ir pareigas	22	-	78
Dalyvauju įvairių problemų sprendime	68	-	32
Rūpinuosi savo ir kitų gerove	41	9	50
Gebu reikšti savo poziciją: protestuoti, derėtis, balsuoti	45	5	50
Gebu sąmoningai veikti, atsižvelgiant į kolektyvinius ir individualius sprendimus	23	6	71
Gebu veikti pagal taisykles, įstatymus	43	7	50
Dalyvauju mokyklos savivaldoje	80	-	20
Dalyvauju sprendžiant problemas klasės susirinkimuose	5	-	95
Dalyvauju sprendžiant vietos bendruomenės problemas	78	-	22
Domiuosi politika	46	-	54
Dalyvauju politinėse diskusijose	85	-	15

Dalyvausiu politiniuose rinkimuose	41	13	46
Gerbiu Lietuvos tautinius simbolius	13	-	83

Mokykla tęsia tautinį auklėjimą, pradėtą šeimoje, neretai net užpildydama auklėjimo šeimoje spragas. Yra nemažai šeimų, kuriose neskiriama dėmesio vaikų auklėjimui, daugėja mišrių šeimų. Todėl šiuolaikinėje mokykloje turi būti skiriama daug dėmesio pilietiniam auklėjimui. Ugdytas yra ta lemiamą sąlyga, kuri padeda išsaugoti ir plėtoti tautos patirtį, jos kultūrą. Šių temų aktualumą vis dažniau pajuntame savo gyvenime, ypač kai priartėja rinkimai ir reikia pareikšti savo pilietinę poziciją, nors būti sąmoningam ir aktyviam piliečiui ekonominių nepriteklių laikais gana sudėtinga. Iškyla klausimas, kaip elgtis: ar pilietiškai tvirtai laikytis, vis labiau „susiveržiant diržus“, ar tapti „pasaulio piliečiais“ – emigruoti. Socialiniai pedagogai, klasių auklėtojai siekdami ugdyti pilietinius gebėjimus skatina vaikus aktyviai dalyvauti vaikų ir jaunimo organizacijų pilietinėje veikloje, kurti bei realizuoti projektus. Tiriant respondentų dalyvavimą pilietiniame gyvenime situacija pasirodė geresnė. Iš apklausos paaiškėjo, jog 84 % mokinių domisi savo tautos istorija, 63 % brangina tautos vertybes, netgi 50 % jaučia atsakomybę už savo tautą, valstybę. Didžioji dalis, net 78 %, žino savo teises ir pareigas. Kvieskienė (2005) teigia, kad reikia vaikus aktyviai mokyti dalyvauti suaugusiesiems priimant sprendimus, reikšti savo nuomonę, kovoti dėl jos. Deja, iš tyrime dalyvavusių mokinių tik 32 % dalyvauja sprendiant įvairias problemas.

Rajeckas (2004) teigia, kad mokymo turinys turi padėti ugdyti aukštos tautinės savimones asmenybę, t. y. padėti ugdyti visapusišką tautinę individualybę, suformuoti teisingą požiūrį į savo tautą. Tai reiškia, kad daug dėmesio turi būti skiriama pilietiniam, kultūriniam ir tautiniam tapatumui ugdyti. Todėl mokymo turinyje turi atsispindėti mokymo medžiagos sąsajos su gyvenimu, artimiausia mokinių aplinka, tautos tradicijomis, papročiais.

Vėbraitė (2000) seminario medžiagoje „Pilietinis ugdymas Lietuvoje“ rašo, kad kiekvieno pedagogo svajonė yra diegti vaikams įgūdžius, pranokstančius mūsų pačių galias, dovanoti jiems tai, ko patys neturime. Pasak jos, „siekiant teigiamos kaitos reikia, kad vaikai žinotų tai, ko mes dar nežinome, sukurtų tai, ko dar nesukūrėme, būtų stipresni, negu mes šiandien esame“.

Dalyvavimas mokyklos savivaldoje bei vietos bendruomenės veikloje turėtų padėti mokiniams ugdytis demokratinės gyvensenos praktinės veiklos gebėjimus. Tačiau iš rezultatų matome, kad mokyklos savivaldoje dalyvauja tik maža dalis mokinių. Ne ką daugiau mokinių dalyvauja ir bendruomenės veikloje. Tyrimas atskleidė, kad aktyviausiai mokiniai dalyvauja sprendžiant problemas klasės susirinkimuose (95%).

Atliekant tyrimą buvo svarbu sužinoti paauglių gebėjimą dalyvauti politiniame gyvenime, ar moksleiviai domisi visuomeninio bei politinio gyvenimo klausimais, ar jie dalyvauja šiuose procesuose, ar geba protestuoti, derėtis, veikti pagal įstatymus. Diskutuoti

politiniais klausimais nėra populiaru nei vienoje klasėje. Tai iš tiesų stebina, nes dalyvaujančių diskusijose yra mažas procentas moksleivių – (15 %). Išanalizavus atsakymus į teiginius „gebu reikšti savo poziciją ir veikti pagal įstatymus, taisykles“ atsakymai gauti panašūs: teigiamai atsakė 50 % apklaustųjų, 7 % abejoja šiais savo gebėjimais, o likusieji teigia nesugebantys reikšti savo pozicijos ir veikti pagal įstatymus. Sąmoningai veikti atsižvelgiant į kolektyvinius ir asmeninius sprendimus mano gebantys 71 % paauglių. Pateikti duomenys rodo, kad jaunimas ne tik nemėgsta diskutuoti apie politiką, bet ir nelabai domisi politiniais įvykiais.

Buvo norima išsiaiškinti, ką paaugliai galvoja apie ateitį, ar jie ketina ateityje būti aktyvūs Lietuvos piliečiai ir atlikti savo pilietines pareigas, ar ne. Į klausimą, ar ketina ateityje dalyvauti politiniuose rinkimuose, buvo gauti tokie rezultatai: tikrai ketina 46 % visų apklaustųjų, 13 % – abejoja, 41 % – tikrai nebalsuotų. Dėl tokių atsakymų drįsčiau teigti, kad paaugliai yra nusivylę dabartiniais politikais ir nemato netgi prasmės balsuoti rinkimuose. Jie nėra nusiteikę būti pilietiškai aktyvūs.

Respondentų atsakymų analizė atskleidė, kad didžioji dalis gerbia Lietuvos tautinius simbolius, vadinasi, jie didžiuojasi Lietuva ir nori puoselėti tautos tradicijas ir kultūrą.

Mokinių gebėjimo rūpintis aplinka ypatumai

Visas aplinkinis pasaulis veikia vaiko vaizduotę, skatina estetinius poreikius. Todėl ugdyti asmens estetinę kultūrą padeda ne tik tinkamas meno dalykų dėstymas, estetinių žinių perteikimas, bet ir sutvarkyta gyvenamoji aplinka, butis. Mokykla turėtų būti tokie namai, kuriuose vaikas jaustųsi gerai, saugiai, kuriuose jis būtų laukiamas. Visas mokyklos gyvenimas turi formuoti estetinį skonį, poreikį grožiui: patalpų įrengimas, tvarka, švara, šilti tarpusavio santykiai. Mokyklos aplinka turi „kalbėti“ apie gerį ir grožį.

Svarbu gebėti taip ugdyti mokinius, kad būtų formuojama meilė savo tautai, tėvynės gamtai, būtų ryžtas dirbti ir atiduoti savo jėgas gimtojo krašto gerovei, būtų jaučiama atsakomybė už jos likimą. Juk kiekvienam iš mūsų smagiau gyventi ten, kur švaru, kur geras grynas oras. Iš tyrimo duomenų matyti, kad daug moksleivių rūpinasi aplinka, ją globoja, dalyvauja aplinkosaugos veikloje, talkose, nelaužo medelių, neleidžia ir kitiems teršti aplinkos. Duomenys apie respondentų rūpinimąsi aplinka pateikiami trečioje lentelėje.

Mokslininkų darbuose dažnai akcentuojama aplinkos (gamtinės, socialinės ir pan.) įtaka vaikų estetinių jausmų vystymuisi. Gyvendamas aplinkoje, kurioje viešpatauja gėris ir grožis, vaikas nori, siekia ir pats būti geresnis bei gražesnis; svarbu, kad jis pajustų ir suvoktų savyje žmogiškąjį orumą pasidžiaugti savo darbu ir kūryba. Tik tada, kai grožis tampa ugdytinio siekiu, žadinamas noras gyventi pagal grožio dėsnius.

3 lentelė

Paauglių gebėjimas rūpintis aplinka %

Teiginiai	Mokinių skaičius %		
	Taip	Abejoja	Ne
Stengiasi pažinti gamtą, ją globoti	42	8	50
Dalyvauja aplinkosaugos veikloje	43	5	52
Dalyvauja talkose	60	8	32
Nelaužo medelių	75	5	20
Nemėto šiukšlių	13	-	87
Neleidžia kitiems teršti aplinkos	42	8	50
Nerūko neleistinose vietose	95	-	5
Saugo mokyklos turtą	83	7	10
Vertinu gražią mokyklos aplinką	73	5	22

Ozolaitė (2006) teigia, kad formuojant ugdytinio gebėjimą vertinti grožį, vadovaujamas estetiniu skoniu, t.y. žmogaus gebėjimu suprasti ir vertinti gamtos, visuomeninių reiškinių estetines savybes. Deja, ne visi respondentai vertina mokyklų gražią aplinką, nors apie 43 % moksleivių teigia dalyvaujantys aplinkosaugos veikloje. Atrodytų, jei patys tvarko, tai turėtų ir įvertinti savo darbą. Deja, taip nėra.

Manytina, kad vaiko estetinę kultūrą formuoja visa jo gyvenamoji erdvė (Matlašaitienė, 2001), kurioje svarbią vietą užima artimųjų ir bendruomenės sukurta daiktų aplinka, vaiko artimųjų veikla, jų elgesys ir tarpusavio santykiai. Iš respondentų atsakymų matome, kad mokiniai, bent jau didžioji dalis, saugo ir vertina mokyklos turtą, vertina jos grožį, bet yra ir tokių, kuriems tai nėra svarbu. Kaip matyti iš 3 lentelės, prasčiausia padėtis dėl šiukšlių mėtymo. Nors vaikai puikiai žino, kad to daryti negalima, tačiau vis tiek prisipažįsta, kad taip elgiasi.

Ozolaitė (2006) teigia, kad auklėjant mokinius svarbu įteigti, kad jų pareiga yra saugoti ir puoselėti gamtą. Gamtos grožis turi formuoti supratimą, kad gamta, žmogus, Tėvynė sudaro nedalomą visumą. Taip pat tai, jog gamtos grožis senkamas, tad būdami joje turime kurti, o ne griauti.

Mokinių gebėjimo gerbti visuomenės principus, vertybes ypatumai

Demokratinėje visuomenėje yra daug galimybių tobulėti. Tačiau tam reikia aktyvumo, nes retai jos yra pasiūlomos arba lengvai randamos. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad didžioji dalis paauglių vertina galimybes tobulėti, tačiau asmeninio aktyvumo, kaip demokratijos principo, 50 % paauglių teigia nevertinantys. Atsakymus į klausimą, kodėl nuvertina asmeninį aktyvumą, aiškiau tuo, kad yra tokių paauglių, kurie mano, kad jiems viskas turi būti pateikta be asmeninių pastangų.

4 lentelė

Paauglių gebėjimas gerbti visuomenės principus, vertybes %

Teiginiai:	Taip	Abejoju	Ne
Gerbiu galimybes tobulėti	73	7	20

Gerbiu asmeninį aktyvumą	42	8	50
Gerbiu galimybę veikti	74	7	19
Gerbiu pastangų bendrumą	76	13	11
Gerbiu žodžio laisvę	33	16	51
Gerbiu asmens orumą	23	13	64
Vertinu pasiaukojimą	31	2	67
Vertinu toleranciją	56	23	21
Vertinu pareigingumą	92	4	4
Vertinu sąžiningumą	88	2	10
Vertinu paslaugumą	47	13	40
Vertinu atsakomybę	79	17	4
Vertinu ištikimybę	30	12	58
Vertinu įsipareigojimą	29	16	55

Kitas svarbus demokratijos principas yra veiklumas. Kirsten (1997) teigia, kad veiklumas yra gebėjimas veikti aplinką, gauti pritarimą savo siekiams ir suvokti, kaip galima panaudoti vidinius ir išorinius išteklius. Efektyviausiai veiklumas vyksta, kai suteikiamos galimybės mokytis vadovauti, spręsti už save ir kitus, teisingai pasirinkti vieną ar kitą veiklos būdą ir pagal savo amžių bei gebėjimus priimti atsakomybę. Į teiginį *gerbiu galimybę veikti* teigiamai atsakė 74 % moksleivių. Tai rodo, kad veiklumas yra svarbi paauglių savybė.

Demokratinėje visuomenėje kultūra formuojama bendrai kuriant taisykles, vertybes, įpročius ir bendrai jų laikantis. Mokyklose taip pat bandoma į įvairių programų, projektų rašymą (veiklos planavimą) įtraukti moksleivius. Visa tai daroma siekiant atsižvelgti į mokinių nuomones, pasiūlymus. Paauglių pritarimą tam siekiui liudija jų atsakymas į teiginį – *gerbiu pastangų bendrumą*. Net 76 % paauglių pasisako už tai, kad visa tai būtų vykdoma kartu su jais.

Tik 33 % paauglių teigia gerbiantys žodžio laisvę. O juk tai itin svarbi atviros visuomenės sąlyga. Manau, kad tokiems rezultatams įtakos turi internetas, nes dabar daug mokinių bendrauja per jį.

Rajeckas (2004) teigia, kad mokykloje vyksta vaikų dorovinių, estetinių vertybių, dvasinių poreikių, įsitikinimų, charakterio bruožų, kultūringo elgesio įgūdžių bei įpročių formavimas. Kitaip sakant, tai asmenybės, jos vidinio pasaulio, perimant jai bendražmogiškąsias vertybes, tinkamo elgesio, dorovingumo ugdymas. Siekiama išugdyti „vertingą asmenybę“, mokinį padaryti tokį, „koks jis turi būti“. Svarbu, kad mokiniai jaustų pagarbą vienas kitam, vienas kito įsitikinimams. Deja, atliktas tyrimas atskleidžia, kad tik nedidelė dalis – (23 %) – paauglių gerbia kito asmens orumą.

Atliekant tyrimą buvo svarbu sužinoti, kaip paaugliai vertina visuomenės vertybes. Tyrimas atskleidė, kad didžioji dauguma mokinių vertina sąžiningumą (net 88 %). Tai tikrai džiuginantis rezultatas. Matyti, kad vaikai ugdomi būti dori piliečiai.

Analizuojant atsakymą į teiginį *vertinu pareigingumą* gauti duomenys liudija, kad paaugliams ši vertybė yra svarbi, nes net 92 % atsakė teigiamai.

Įdomu buvo sužinoti, kokios nuomonės yra paaugliai apie visuomenės vertybę – *pasiaukojimą*. Schiller, Bryant (2004) teigia, kad pasiaukojimas įpareigoja mus laikytis savo idealų, vertinti darbą ir vieniems kitus. Tai tarsi pažadas nekeisti įsitikinimų, būti ištikimiems. Jis stiprina draugų tarpusavio ryšius, padeda nepalikti draugo, nepaisant sunkumų, nesutarimų ir nusivylimų. Respondentai šią vertybę nelabai vertina, nes tik 31 % atsakė teigiamai. Manau, kad tokiai jų nuomonei daug įtakos turi šis sunkus gyvenimo periodas, nes yra daug šeimų, kurios stengiasi tik pačios išgyventi, o apie kitus net negalvoja.

Panašūs tyrimo rezultatai buvo vertinant *paslaugumą*. Tai, atrodo, labai svarbi vertybė, apie kurią daug kalbama mokykloje, kaip apie pagalbą kitiems, nusistatymą būti visuomet pasirengusiam padėti. Tačiau, kaip matyti iš tyrimo rezultatų, paaugliams ji nėra labai aktuali. Tik 47 % pripažino šią vertybę.

Viena iš svarbiausių visuomenės vertybių yra atsakomybė. Tai daugiau nei charakterio bruožas. Tai požiūris, lemiantis, kaip mes reaguojame į kasdienes situacijas, ar esame pakankamai atsakingi, kad laikytumėmės pažadų, sugebėtume būti tolerantiški ir kantrūs, dori ir sąžiningi. Būti atsakingam – tai būti patikimam ir vertam pasitikėjimo, tokiam, kuriuo kiti gali pasikliauti. Džiugu, nes net 79 % paauglių vertina šią vertybę.

Tyrimo duomenys atskleidė, kad didesnė dalis (56 %) respondentų vertina toleranciją. Tai iš tiesų svarbi vertybė. Dažnai būna, kad žmonių nuomonės, įsitikinimai skiriasi. Būdami tolerantiški, tuos skirtingumus vertiname objektyviai.

Mažiausiai paaugliai vertina ištikimybę ir įsipareigojimą.

Apibendrinant galima pasakyti, kad paaugliai iš visuomenės principų labiausiai vertina pastangų bendrumą, galimybę veikti ir galimybę tobulėti. Iš visuomenės vertybių jiems svarbiausios yra pareigingumas, sąžiningumas, atsakomybė.

Mokinių gebėjimo mokytis ypatumai

Mokymasis – svarbiausia mokinio veikla, kurios jis turi mokytis. Tai svarbus darbas, reikalaujantis specialiųjų gebėjimų, valios, atitinkamų charakterio savybių. Psichologijoje mokymasis apibūdinamas kaip „aktyvi tikslinga besimokančiojo veikla, sukelianti asmeninius jo psichikos ir elgesio pakitimus“ (Butkienė, Kepalaitė, 1996, p.111).

5 lentelė

Paauglių gebėjimas mokytis, %

Teiginiai:	Ne	Abejoju	Taip
Gebu kūrybiškai mąstyti	47	20	33
Gebu analizuoti, daryti išvadas	57	13	30
Savarankiškai išsiaiškinti neaiškumus	57	-	43
Svarbiausias mintis pasižymiu, susikonspektuoju	20	1	79

Gebu kelti klausimus	38	-	62
Gebu rasti reikiamą informaciją	67	15	18
Esu motyvuotas mokymuisi	30	4	66
Gebu savarankiškai pamokoje dirbti	38	-	62
Nuosekliai atlieku kiekvieną užduotį mokykloje ir namuose	25	23	52
Gebu naudotis įvairiais informaciniais šaltiniais	30	9	61
Informacijos pamokoms ieškau knygose	68	-	32
Informacijos pamokoms ieškau internete	32	-	68
Atydziai klausausi mokytojo aiškinimo	55	-	45
Gebu dirbti grupėje	12	-	88
Mokydamasis dažnai būnu išsiblaškęs	54	-	46
Daugiausia išmoku pamokų metu	35	-	65
Namų darbus paruošiu be kitų šeimos narių pagalbos	40	-	60
Namų darbus ruošiu beveik visuomet tuo pačiu metu	52	-	48
Namų darbus ruošiu kai turiu laiko	68	-	32
Namų darbus ruošiu kasdien	9	-	91

Pollard (2002) teigia, kad mokymasis yra procesas, kurio metu įgyjama žinių, sąvokų, gebėjimų ir pažiūrų, visa tai, suprantama, pritaikoma ir plėtojama toliau. Be to, vaikai atranda savo jausmus ir požiūrį į save, vieni į kitus bei patį mokymąsi. Labai svarbus uždavinys – mokyti vaikus mokytis, ypač mokyti dirbti savarankiškai. Svarbu, kad vaikai gebėtų mokytis ne tik iš turimų vadovėlių, bet ir iš kitų šaltinių. Be abejo, vieni mokiniai geriau sugeba dirbti savarankiškai, kitiems reikia daugiau padėti. Tyrimas atskleidė, kad gebančių savarankiškai dirbti (mokytis) yra didesnė dalis paauglių (62 %). Panašus procentas mokinių teigia gebantys naudotis įvairiais informacijos šaltiniais. Dažniausiai medžiagos mokiniai ieško internete. Manau, taip yra todėl, kad tai lengviausias ir greičiausias kelias susirasti reikiamos informacijos.

Mūsų mokymo sistema daugiausia remiasi atmintimi – pasakytų minčių pakartojimu. Savarankiškas mąstymas lavinamas silpnai. Todėl mokiniai susiduria su sunkumais, kai jiems reikia patiems įžvelgti esmę, analizuoti, daryti išvadas. Atliktas tyrimas liudija, kad tik trečdaliui mokinių sekasi patiems logiškai mąstyti, analizuoti.

Mokymąsi palengvina esminių minčių išskyrimas, konspektavimas. Tai patvirtina ir atliktas tyrimas, nes net 79 % mokinių besimokydami teigia naudojantys šį būdą.

Laužikas (1997) teigia, kad mokyti mokytis ir mąstyti reikia nuo pat pirmųjų mokslo dienų. Kas pirmosiose klasėse išmoku mokytis, tiems lengviau įveikti visus mokymosi sunkumus. Ir atvirkščiai – kurie nuo pirmųjų klasių neišmoku mokytis, tie dažniau esti nepažangūs. Laužiko nuomone, svarbu išmokyti mokinius mokytis reguliariai: nuosekliai atlikti

kiekvieną užduotį mokykloje ir namuose. Tai reiškia, kad reikia įpratinti mokinius laikytis režimo bei drausmės.

Nerimą kelia tai, kad net 52 % mokinių namų darbus ruošia kasdien skirtingu laiku arba tada, kai turi laiko. Tai reiškia, kad vaikai neturi nusistatę dienos režimo.

Svarbu, kad mokiniai gebėtų savarankiškai išsiaiškinti neaiškumus, bent jau stengtųsi tai daryti, deja, yra tokių mokinių, kurie, tik susidūrę su sunkumu, iš karto klausia mokytojo. Iš tyrimo rezultatų matyti, kad net 57 % mokinių nesistengia patys aiškintis sunkumų, o tuoj kreipiasi į mokytoją.

Pasak Gedvilienės, Zuzevičiūtės (2007), mokymasis yra individualus dalykas, todėl nėra vienos strategijos visiems besimokantiems ar visoms mokymosi situacijoms. Kiekvienas besimokantysis savaip suvokia informaciją. Todėl svarbu ugdytiniais nusistatyti mokymosi stilių, t. y. išsiaiškinti, kada jis geriausiai išmoksta: skaitydamas, rašydamas, klausydamasis ar veikdamas.

Svarbus mokyklos uždavinys – mokyti tėvus, kaip padėti vaikams mokytis. Ne retai tėvai, užuot paaiškinę vaikui tai, ko jis nesupranta, patys atlieka užduotis. Toks jų poelgis tik pakenkia vaikui, atverdamas spragas moksle. Džiugu, kad didžioji dalis respondentų teigia namų darbus atliekantys savarankiškai, be kitų šeimos narių pagalbos. Deja, 40 % mokinių namų darbų neparuošia vieni patys. Jiems reikalinga kitų šeimos narių pagalba. Labiausiai džiugina faktas, kad 91 % mokinių namų darbus ruošia kasdien. Iš tyrimo matyti, kad yra mokinių, kurie labai daug išmoksta mokykloje, klausydamiesi mokytojo aiškinimo (net 65%). Tai liudija, kad didesnioji dalis mokinių yra gabūs.

Mokinių gebėjimo dirbti ypatumai

Ugdant mokyklinio amžiaus vaikus, ypatingą dėmesį reikia skirti darbiniam ugdymui – ugdyti poreikį dirbti, o taip pat mokyti, skatinti ir pratinti dirbti, t.y. psichologiškai ir praktiškai ruošti darbui. „Interesas darbui, darbštumas kaip dorovinis charakterio bruožas, rodantis rūpestingą požiūrį į darbą ir pareigų atlikimą, kaip ir poreikis dirbti gali susiformuoti tik pačiam dirbant“ (Rajeckas, 2004, p. 140). Dirbant plečiama socialinė patirtis, jaunas žmogus vis geriau suvokia darbo rezultatų vertę, ugdoma jo pilietinė atsakomybė dirbti. Dirbdami vaikai tobulina savo įgūdžius, mokosi savo darbą planuoti, racionaliai jį atlikti, taupant medžiagas, energiją, pratinasi laikytis darbo apsaugos reikalavimų. Atliktas tyrimas patvirtina, kad didžioji dalis mokinių iš anksto suplanuoja darbo eigą (net 74 %), stengiasi darbą atlikti kuo geriau (98 %).

Svarbu yra gebėti dirbti grupėje kartu su kitais, nes tokioje veikloje geriausiai atsiskleidžia kiekvieno vaiko gebėjimai, formuojami bendravimo santykiai, ryškėja tarpusavio pagalbos reikšmė, vaikas geriau pajunta bendruomenės jėgą. Bendras darbas verčia kolektyvo

narį suvokti savo ir kitų požiūrį į bendrą veiklą, ugdo atsakomybę ne tik už save, bet ir kitus žmones, jų veiklą. Tyrimas atskleidė, kad dirbti grupėje mokiniams yra daug lengviau, nei dirbti savarankiškai. Gebančių dirbti grupėje yra net 88 %, tuo tarpu savarankiškai – tik 55 %. Tikėtina, jog tokia situacija yra todėl, kad mokiniai nesijaučia turintys tvirtus darbinius įgūdžius. esantys stiprūs, dėl to ir bijo atsakomybės dirbti savarankiškai.

6 lentelė

Paauglių gebėjimas dirbti, %

Teiginiai:	Ne	Abejoju	Taip
Gebu dirbti savarankiškai	15	30	55
Gebu ekonomiškai naudoti darbo priemones	38	-	62
Esu visuomet atsidavęs darbui	30	4	66
Iš anksto suplanuoju darbo eigą	26	-	74
Dirbu atsakingai	32	7	61
Dirbdamas susidoroju su iškilusiom problemom	55	-	45
Gebu dirbti grupėje	12	-	88
Dirbdamas dažnai būnu išsiblaškęs	54	-	46
Dirbant man sunku sukaupti dėmesį	52	-	48
Darbą visuomet atlieku iki galo	27	-	73
Visuomet dirbu savo noru	67	-	33
Dirbdamas jaučiu poreikį kurti gerą ir grožį	68	14	18
Visuomet siekiu kuo geriau atlikti darbą	2	-	98
Man svarbus darbo rezultatas	3	-	97
Kreipiu dėmesį į savo darbo trukumą	9	1	90
Laikausi darbo saugos reikalavimų	40	4	56

Ugdant visapusišką asmenybę, labai svarbu formuoti tinkamą požiūrį į darbą, darbštumą. Todėl akcentuojama darbinio ugdymo svarba. Vaikus reikia mokyti, skatinti ir pratinti dirbti, formuoti teigiamą darbą skatinančią motyvaciją, sudaryti vaikui dirbti tinkamas sąlygas, atsižvelgiant ne tik į jų fizines galias, bet ir norus, interesus, poreikius. Iš apklaustųjų respondentų net 66 % teigia esą visuomet pasirengę dirbti, 61 % mano, kad darbą dirba atsakingai ir 32 % sako nejaučiantys atsakomybės už atliekamą darbą. Dirbant svarbu ne tik gerai atlikti darbą, bet ir ekonomiškai naudoti darbo priemones. Iš visų respondentų tokių atsirado daugiau kaip pusė – 62 %.

Iš lentelės matyti, kad mūsų mokiniams darbo įgūdžių trūksta, nes daugiau kaip pusė mokinių dirbdami jaučiasi išsiblaškę (46 %), negalintys sukonzcentruoti dėmesio (48 %). Be to, tik mažesnioji dalis mokinių susitvarko su iškilusiomis problemomis. Pasidžiaugti galima tuo, kad daugumai respondentų darbo rezultatai yra svarbūs (net 97 %) ir jie kreipia dėmesį į savo darbo trūkumus (90 %). Labai svarbu, kad mokiniai darbą pabaigtų iki galo ir pasiektų numatytą rezultatą. Vaikai, susiformavę atitinkamus įgūdžius ir pasiekę tam tikrų rezultatų, gali išgyventi darbo džiaugsmą, o tai skatina toliau dirbti. Gavę norimą rezultatą vaikai patiria malonumą, tai juos džiugina, ugdo pasitikėjimą savo jėgomis. „Supratimas, kad „aš padariau“, ugdo reiklumą sau, atsakomybę, pagarbą darbo rezultatams. Ir atvirkščiai – nepasitenkinimas formuoja nepasitikėjimą savo jėgomis, neatsakingumą. Todėl, jei abejojama, kad darbas nebus atliktas, geriau jo iš viso nesiimti“ (Rajeckas, 2004, p.227).

Mokykloje mokoma elementariausių rankų darbų, savitarnos, konstravimo, buities, žemės ūkio darbų. Tam padeda ne tik atitinkamos pamokos, bet ir atskirų būrelių veikla, mokymasis dirbti organizuojant visuomenei naudingą darbą, įvairias talkas, tvarkant aplinką ir pan. Rajeckas (2002) teigia, kad dirbant reikia laikytis įvairių reikalavimų: stengtis dirbti našiai, racionaliai panaudoti laiką, planuoti darbo procesą, siekti, kad būtų tvarkinga darbo vieta, ekonomiškai ir atsargiai elgtis su darbo įrankiais, medžiagomis, laikytis darbo saugos reikalavimų. Iš tyrimo matyti, kad 40 % tyrime dalyvavusių moksleivių teigia nesilaikantys darbo saugos reikalavimų. Liūdinantis faktas yra ir tai, kad net 67 % respondentų teigia dirbantys ne savo noru, o tik dėl to, kad reikia. Galima daryti prielaidą, kad trūksta motyvacijos darbui.

Ugdant gebėjimą dirbti puoselėjamos teigiamos vaiko savybės. Komenskis (1975) tvirtino, kad nuolatinis, tačiau saikingas protinis ir fizinis darbas ugdo stropumą, kad darbštumo „išmokstama dirbant“, tuo tarpu dykinėjimas darbščiam žmogui pasidaro nepakenčiamas.

Darbas turi turėti tikslą, kad būtų reikšminga darbo perspektyva. Todėl prieš pradėdant dirbti, mokiniai turėtų išsiaiškinti, ko bus siekiama, kokie bus to darbo rezultatai. 32 % tiriamųjų prisipažįsta, kad prieš pradėdami dirbti neišsikelia darbo tikslo, o tai leidžia manyti, kad nepasiekia reikiamų rezultatų.

Kalbant apie paauglių gebėjimą dirbti, paaiškėjo, kad jie labiau sugeba dirbti grupėje nei savarankiškai. Jiems yra svarbūs darbo rezultatai, todėl visada siekia kuo geriau atlikti darbą. Didžioji dalis paauglių kreipia dėmesį į savo darbo trūkumus. Liūdina tai, kad tik trečdalis mokinių dirba savo noru.

2.2. Socialinių įgūdžių ypatumai pedagogų nuomonės aspektu

2.2.1. Tyrimo metodika

Interviu metu siekiama išsiaiškinti paauglių socialinių įgūdžių ypatumus pedagogų nuomonių aspektu.

Interviu – tai viena iš apklausos rūšių, integruotų į stebėjimo metodų grupę. Jo tikslai gali būti labai platūs, strategija įvairi, tačiau bendra yra tai, kad interviu – tai abipusis sandėris tarp klausiančiojo ir atsakančiojo. Interviu metu visa informacija gaunama žodžiu. Tuo jis iš esmės skiriasi nuo anketinės apklausos, be to, interviu suteikia platesnes galimybes nuodugniau pažinti tiriamąjį asmenį. Jis užtikrina duomenų išsamumą ir gali papildyti stebėjimo, anketinės apklausos ir kitais metodais gautus duomenis. Tiriamojo interviu metodo paskirtis gali būti trejopa (Cohen, Manion, 1989):

1. tiesioginė priemonė reikiamai informacijai gauti;
2. priemonė iškeltai hipotezei patikrinti;
3. interviu kartu su kitais tyrimo metodais gali būti naudojamas ir renkant informaciją, ir įvertinant kitus metodus.

Tyrimo praktikoje galimi keturių tipų interviu: struktūrizuotas (klausimai numatomi iš anksto ir interviu eigoje mažai kas keičiama), nestruktūrizuotas (klausinėjama laisva forma, situacija atvira, galinti keistis), neprimestinis (kai klausinėjantysis nesistengia išlaikyti numatytos pokalbio linijos, o pasiduoda primetamai pokalbio eigai) ir kryptingas (klausinėjantysis ypatingą dėmesį kreipia į subjektyvius respondento atsakymus apie jam žinomą situaciją, su kuria jis susipažino prieš interviu).

Žodinė apklausa gali būti grupinė (kai apklausiami keli žmonės vienu metu) ir individuali. Respondentų atsakymai fiksuojami interviu protokole (Merkys, 1995., Degutis, 1999).

Mokslinė tyrimo problema apibrėžiama klausimu: kokią paauglių socialinių įgūdžių raišką pastebi pedagogai? Kaip jie vertina savo mokinių socialinius įgūdžius.

Tyrimo metodai – pusiau struktūruotas interviu, tyrimo analizė.

Tyrimo metodologija. Pasirinkta kokybinio tyrimo metodologija lėmė būtinumą apibrėžti esminių sąvokų sampratą, kaip atspirties tašką, numatant interviu kryptį ir pagrindinius

klausimus. Esminė sąvoka, vartojama šiame tyrime, yra *socialiniai įgūdžiai*. Jų apibrėžtis yra pasirinkta pagal *Bendrojo išsilavinimo standartus*, kuriuose Gudžinskienė, Daukšienė (2002) socialinius įgūdžius įvardija kaip gebėjimus:

- sugyventi su kitais asmenimis bei jų grupėmis, užmegzti ir plėtoti tarpasmeninius ryšius, rasti kompromisus, konstruktyviai spręsti konfliktus;
- mokytis, dirbti ir kurti kartu su kitais asmenimis, padėti jiems, įtikinti ir patraukti siekiant įgyvendinti bendrą tikslą;
- dalyvauti tautos ir bendruomenės kultūriniame, pilietiniame bei politiniame gyvenime, gerbti demokratinės visuomenės gyvenimo principus ir vertybes, rūpintis aplinka.

Tyrimo instrumentas. Siekiant atskleisti pedagogų požiūrį į paauglių socialinius įgūdžius buvo organizuotas pusiau standartizuotas interviu, naudojant iš anksto paruoštą klausimyną, sukurtą remiantis tyrimo keliamais tikslais (žr. priedą Nr. 2).

Interviu klausimų formulavimas. Atsižvelgiant į tyrimo tikslą respondentams buvo pateikiami tokie teiginiai:

apibūdinkite

- paauglių gebėjimą bendrauti;
- dalyvauti bendruomenės, tautos gyvenime;
- gebėjimą rūpintis aplinka;
- gerbti visuomenės principus ir vertybes,
- gebėjimą mokytis;
- gebėjimą dirbti.

2. 2. 2. Tyrimo dalyviai

Tikslinės tiriamųjų grupės pasirinkimas. Interviu dalyvių imtis sudaryta remiantis tyrimo tikslu ir numatytais kriterijais (Bitinas ir kt., 2008), t. y. taikyta tikslinė, kriterijais grindžiama atranka, kai tam tikros aplinkos asmenys atrenkami apgalvotai, norint gauti svarbią informaciją.

Siekiant atskleisti paauglių socialinių įgūdžių raišką, interviu metodu buvo apklausti 8 pedagogai. Individualūs interviu vyko bendrojo lavinimo mokykloje po pamokų. Vidutinė interviu trukmė – iki 45 min.

Atrenkant tiriamųjų grupę, išskyriau vieną pagrindinį kriterijų – visi tiriamieji turėjo būti pedagogai, dirbantys su paaugliais (8-10 klasių moksleiviais). Tyrime dalyvavusių pedagogų amžius, išsilavinimas, darbo stažas ir darbo vieta:

7 lentelė

Duomenys apie tyrime dalyvavusius pedagogus

Pedagogo vardas	Amžius	Išsilavinimas	Darbo stažas	Darbo vieta
-----------------	--------	---------------	--------------	-------------

Asta	34	Aukštasis	10	Kaimo mokykla
Danutė	53	Aukštasis	30	Kaimo mokykla
Zita	54	Aukštasis	32	Miesto mokykla
Rasa	42	Aukštasis	16	Miesto ir kaimo mokykla
Regina	26	Aukštasis	2	Kaimo mokykla
Vilma	47	Aukštasis	20	Miesto ir kaimo mokykla
Jūratė	49	Aukštasis	25	Kaimo mokykla
Dalia	34	Aukštasis	12	Miesto mokykla

Respondentų amžius. Į imtį pateko 1 pedagogė iki 30 metų amžiaus; 2 pedagogės nuo 30 iki 40 metų amžiaus; 3 pedagogės nuo 40 iki 50 metų; 2 pedagogės virš 50 metų. Kaip matyti, pedagogų amžius įvairus.

Lentelės duomenys rodo, kad pedagogai, davę interviu, visi turi aukštąjį išsilavinimą, darbo stažas – nuo 2 iki 32 metų.

Respondentų pasiskirstymas pagal darbo vietą:

- 4 pedagogai dirba kaimo mokykloje;
- 2 pedagogai miesto mokykloje;
- 2 pedagogai dirba ir kaimo ir miesto mokyklose.

Tyrimo eiga ir duomenų apdorojimas. Interviu buvo renkamas laikantis pusiau struktūruoto interviu plano, individualiai kalbantis su kiekvienu pedagogu. Visi pokalbiai, pedagogams sutikus, buvo užrašinėjami. Informacija, gauta interviu metu, buvo užrašoma į interviu lapus – pokalbio protokolus, kurie pateikiami prieduose (žr. 2 priedą.) Tyrimo duomenims apdoroti, analizuoti ir interpretuoti taikyta kokybinė turinio (*content*) analizė. Kiekvienas interviu buvo daug kartų skaitomas, duomenys skaidomi į dalis: atrenkami tie teiginiai, kurie teikia informaciją apie paauglių socialinių įgūdžių raišką. Teiginiai buvo grupuojami į kategorijas. Kategorijoms priskirti teiginiai buvo klasifikuojami pagal tam tikrus požymius.

2.2.3. Tyrimo rezultatai

8 lentelė

Paauglių gebėjimas bendrauti

<i>Kategorija</i>	<i>Teiginiai</i>	<i>Dažnis</i>
<i>Mokėjimas bendrauti</i>	„Mūsų mokyklos paauglių gebėjimo bendrauti įgūdžius (daugumos) vertinčiau gerai.“; „<...> Jiems nuolat kyla labai daug klausimų, jie juos formuluoja teisingai ir aiškiai. Dalis mokinių geba kalbėti įvairiomis jų amžiaus temomis. Nesunkiai jie analizuoja, diskutuoja, argumentuoja.“; „Tačiau didžioji dalis tai daro nesunkiai. Dauguma paauglių kuo puikiausiai bendrauja“; „Dauguma jų lengvai įsijungia į pokalbį.“	4
<i>Nesugebėjim</i>	„Kalbėti įvairiomis temomis jiems gana sunku, <...>“; „Yra mokinių,	

as bendrauti	kurie nesugeba pradėti pokalbio su nepažįstamais, nesugeba pateikti klausimų, kalbėti.“; „Kalbėti įvairiomis temomis geba tik dalis mokinių.“; „Spręsti kylančių konfliktų dažniausiai patys nesugeba, <...>“; „Taip pat trūksta žinių kalbant įvairiomis temomis.“	5
Paauglių drąsa	„<...> mokiniai yra drąsūs tarp savų, drąsiai klausia mokytojų, jei jiems kas neaišku.“; „Paaugliai gana drąsūs, drąsiai klausia, kas neaišku.“	2
Tinkamas elgesys	„Beveik visi geba užjausti, padeda draugui nelaimėje, bėdoje. Bendraujant neoficialioje aplinkoje jie labai draugiški, noriai kalbasi, atvirauja, ieško (jei yra konfliktas) sprendimo būdų, <...>“; „<...> išklauso vieni kitus, gerbia kitų nuomonę. Į konfliktus dauguma stengiasi nesivelti, o išlikti nuošalyje.“; „Manau, kad dauguma paauglių geba užjausti, išklausti draugus, <...>“; „Dauguma paauglių geba užjausti, bendrauja nuoširdžiai.“; „Tačiau sugeba įsiklausti į auklėtojo, mokytojo žodžius.“	5
Netinkamas elgesys	„Nelabai moka užjausti, išklausti ir gerbti kito nuomonę, mėgsta pasišaipyti.“; „<...> nors sunkiai priima kito klasės draugo nuomonę.“; „Ne visi moka užjausti, išklausti, gerbti kito nuomonę, mėgsta pasišaipyti.“; „Trūksta bendravimo kultūros – ne visi geba išklausti kito nuomonę, taikiai spręsti konfliktus.“; „Yra berniukų, kurie nenoriai dalyvauja diskusijose, negerbia kito nuomonės, elgiasi nemandagiai. Jie ne tik nedrausmingi pamokų metu, atsikalbinėja prieš mokytojus, bet negražiai bendrauja ir su bendraamžiais, vartoja negražius žodžius.“; „Nemoka būti tolerantiški, gerbti kito nuomonę.“	6
Draugiškesnė i kaimo vaikai	„<...> akivaizdžiai matau, kad kaimo paaugliai daug „šilčiau“ bendrauja.“; „<...> mieliau yra dirbti su kaimo vaikais, nes jie „šilčiau“ bendrauja.“; „<...> mūsų mokykloje, lyginant su miesto mokyklomis, mokinių yra nedaug, o tai turbūt irgi turi įtakos geresniam bendravimui, „šiltesniems“ santykiams“.	3

Pedagogų buvo prašoma papasakoti, kaip jie vertina paauglių gebėjimą bendrauti. Renkant interviu respondentams buvo užduoti klausimai: „*Kaip paaugliai geba pradėti pokalbį? Kaip jiems sekasi pateikti klausimus? Kaip geba kalbėti įvairiomis temomis? Kaip geba užjausti, išklausti? Kaip jiems sekasi spręsti konfliktus? Ar jie gerbia kitų nuomonę? Ar turi tvirtus atsisakymo įgūdžius?*“ Atsakymų spektras platus, todėl išsakyti teiginiai sugrupuoti į 6 kategorijas. Daugiausia teiginių priskirta kategorijai „Netinkamas elgesys“ (6). Tikėtina, jog paaugliams trūksta bendravimo įgūdžių, bet, aišku, ne visiems, nes kitoje kategorijoje „Tinkamas elgesys“ matome, kad paaugliai geba ir bendrauti. Negalėtima kategoriškai teigti, kad moka ar nemoka bendrauti. Tai turbūt labiau priklauso nuo pačio paauglio, jo asmenybės, išsiauklėjimo ir aplinkos, kurioje jis auga ir bręsta.

Pedagogai išskiria paauglių drąsą, kalbėdami apie gebėjimą bendrauti. Jie teigia, kad šiandieninės kartos paaugliai yra gana drąsūs, nesivaržo, nesigėdija visko klausti, kas tik juos domina. Dauguma paauglių nesivaržydami gali pakalbėti įvairiomis temomis.

Pats stipriausias akcentas, kalbant apie paauglių bendravimą, – elgesys. Jis išskiriamas į du polius: teigiamą ir neigiamą. Tai pati didžiausia bendravimo problema, kurią pastebi pedagogai. Respondentų nuomone, kokybiškam paauglių bendravimui „trūksta kultūros“. Jaunuolių elgesyje vyrauja ciniškumas, nesugebėjimas pripažinti kito nuomonės, tolerancijos ir

gerumo stoka. Toks elgesys labiau pasireiškia mieste gyvenantiems paaugliams. Respondentai atkreipia dėmesį į tai, jog kaimo paaugliai daug „šilčiau, geranoriškiau“ bendrauja nei miesto. Tai atsiskleidė iš interviu su pedagogais, kurie dirba ir kaimo, ir miesto mokyklose.

9 lentelė

Paauglių gebėjimas dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime

<i>Kategorija</i>	<i>Teiginiai</i>	<i>Dažnis</i>
<i>Norėjimas pasireikšti</i>	„Paaugliai labai nori išreikšti save.“; „<...> pasijusti svarbūs savo kolegoms“; „<...> dalyvauja popamokiniuose renginiuose <...> jei jiems sudaroma galimybė pasireikšti, <...>“; „<...> linkę dalyvauti tik toje veikloje, kurioje gali išreikšti save“; „Paaugliai labai nori išbandyti savo gebėjimus, <...>“	5
<i>Dalyvavimas šventėse</i>	„Noriai dalyvauja popamokiniuose renginiuose“; „noriai dalyvauja įvairiose šventėse, popamokinėje veikloje.“; „Vaikai pakankamai organizuoti, <...>“; „<...> gausiai dalyvauja įvairiose šventėse“. „Vesti renginius drovosi, bet jiems tai sekasi neblogai“. „Dalyvauja įvairiuose renginiuose“. „<...> gausiai dalyvauja įvairiose šventėse, <...>“; „<...> dalyvauti įvairiose šventėse – tai įgūdžiai, kuriuos dauguma mūsų mokyklos mokinių išsiugdo puikiai, <...>“; „Paaugliai gana aktyvūs“.	8
<i>Dalyvavimas bendruomenės gyvenime</i>	„Jūs galite sudominti bendruomenės problemų sprendimu“; „Noriai dalyvauja bendruomenės gyvenime“; „<...> bendruomenės gyvenime aktyviai dalyvauja visi mokiniai“.	3
<i>Politinių diskusijų svarba</i>	„Jūs galite sudominti <...> politinėmis diskusijomis, <...>“; „<...> kai kurie mėgsta diskutuoti politiniais klausimais“.	2
<i>Tautos istorijos, vertybių svarba</i>	„<...> tautos istorija, jos vertybės nėra ta sritis, kuria labia domėtusi ir brangintų.“; „<...> kai kurie mokiniai labai domisi savo tautos praeitimi“.	2
<i>Gebėjimo stoka</i>	„Vesti renginius, organizuoti juos ne visi geba“; „<...> silpnesni yra pilietiniai, politiniai gebėjimai“; „<...> nelabai sekasi bendrauti politiniais klausimais“.	2

Su respondentais buvo siekta išsiaiškinti, kaip jie vertina paauglių gebėjimą dalyvauti bendruomenės, tautos gyvenime. Jų buvo prašoma papasakoti, kaip paaugliams sekasi vesti renginius, organizuoti popamokinę veiklą, dalyvauti įvairiose šventėse, domėtis savo tautos istorija, branginti savo tautos vertybes, dalyvauti sprendžiant bendruomenės problemas, dalyvauti politinėse diskusijose ir pan.

Pasakodami apie šiuos paauglių gebėjimus, pedagogai labiausiai pabrėžė jų dalyvavimą įvairiose šventėse, renginiuose. Kategorijai „Dalyvavimas šventėse“ priskirti net 8 teiginiai. Respondentai pastebi (2 lentelė), kad paaugliai yra labai aktyvūs dalyviai, ypač, jei turi galimybę pasireikšti, išbandyti savo gebėjimus. Pedagogai teigia, kad išorinis stimuliavimas skatinant vaikų aktyvumą dalyvauti tam tikrose veiklose yra vienas iš veiksnių, turinčių įtakos socialinių įgūdžių formavimuisi.

Nagrinėjant paauglių gebėjimą dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime, atsiskleidė vienas ryškiausių jų bruožų – tai visuomeniškumas, siekimas bendrauti su savo bendraamžiais. Pedagogai pastebi, kad paaugliai linkę bendrauti ne su visais, tik su savo bendraamžiais, o dauguma – netgi su šiek tiek vyresniais už save moksleiviais. Taip pat respondentai akcentuoja ir tai, jog daugumai paauglių suaugusiųjų draugystė yra nepriimtina, o taip, jų manymu, yra todėl, kad suaugusieji nenori pripažinti jų subrendimo, savarankiškumo.

Kalbėdami apie šių įgūdžių stoką, pedagogai teigia, kad sunkiausia paaugliams, bent jau daugumai, yra kalbėti politiniais klausimais, bet, aišku, ne visiems, nes yra mokinių, kurie noriai diskutuoja šia tema. Iš atsakymų matyti, kad jie nelabai domisi savo tautos istorija, kai kurių yra silpni socialiniai interesai, nepakankamas dalyvavimas socialiniame gyvenime, jie mažiau linkę dalyvauti klasės veikloje, yra pasyvesni. Užklasiniai interesai kai kurių paauglių stipresni už mokyklinius, o nuo to nukenčia mokymosi pažangumas, įprotis sistemingai mokytis.

10 lentelė

Paauglių gebėjimas rūpintis aplinka

<i>Kategorija</i>	<i>Teiginiai</i>	<i>Dažnis</i>
<i>Mokyklos turto saugojimas</i>	„Mūsų mokyklos mokiniai saugo mokyklos turtą <...>“; „<...> moka saugoti mokyklos turtą“; „Dauguma geba saugoti mokyklos turtą, neteršia aplinkos, <...>“; „<...> saugo mokyklos turtą, inventorių.“; „Paaugliai puikiai geba saugoti mokyklos turtą, neteršti aplinkos“; „Supranta, kad būtina saugoti mokyklos turtą.“; „Mokiniai yra pakankamai tvarkingi „<...>“.	6
<i>Dalyvavimas talkose</i>	„Dalyvauja mokyklos ir bendruomenės organizuojamose talkose.“; „Labai noriai dalyvauja talkose, <...>“; „<...> nuoširdžiai dirba organizuojamose talkose, socialinėje mokyklos veikloje.“; „<...> dalyvauja talkose, <...>“; „Paaugliai tikrai labia noriai dalyvauja talkose, rūpinasi aplinka.“	5
<i>Gebėjimų rūpintis aplinka stoka</i>	„<...> neturi susiformavusių minėtų įgūdžių.“; „<...> nelabai stengiasi saugoti mokyklos turtą. Suvokimas ir gebėjimas rūpintis mokyklos aplinka nėra išugdytas.“	2
<i>Naudos siekimas</i>	„Talkose dalyvauja pakankamai aktyviai, bet, manau, pagrindinis motyvas – atlygis už darbą (pvz. pažymio parašymas)“.	1

Kalbėdami apie paauglių gebėjimą rūpintis aplinka, pedagogai, išskyrus vieną, teigia, kad paaugliai rūpinasi mokyklos turtu, jį saugo. Iš respondentų atsakymų aiškėja, kad didžioji dalis paauglių yra tvarkingi, o tai juk turi didžiulę reikšmę gyvenime. Todėl, kaip matyti iš 3 lentelės, daugiausia teiginių yra priskirti kategorijai „Mokyklos turto saugojimas“ (6). Taip pat dauguma pedagogų kalba apie paauglių geranorišką dalyvavimą talkose. Tik vienas respondentas nurodo, kad paauglių dalyvavimas talkose yra motyvuotas, o tai reiškia, kad jie dirba tikėdamiesi atlygio.

Nagrinėdami paauglių gebėjimus rūpintis aplinka pedagogai atskleidė pozityvių vaikų bruožų, rodančių, kad paaugliai geba vertinti ne tik savo, bet ir valstybinį turtą, o tai pedagogus labai džiugina.

Respondentų atsakymai leidžia teigti, kad dauguma mokinių geba rūpintis aplinka.

Paauglių gebėjimas gerbti visuomenės principus, vertybes

<i>Kategorija</i>	<i>Teiginiai</i>	<i>Dažnis</i>
<i>Paauglių vertinamos vertybės</i>	„Mokiniai labiausiai vertina pareiagingumą, sąžiningumą, ištikimybę.“; „<...> labiausiai vertina sąžiningumą, ištikimybę.“; „Mokiniai daugiausia vertina sąžiningumą, paslaugumą, pareiagingumą“; „Paaugliai labiausiai vertina sąžiningumą, ištikimybę“; „Labiausiai mokiniai vertina ištikimybę ir paslaugumą, ypatingai mergaitės, nes tarp jų bendravimas ir draugystė yra stipresnė <...>, jos stengiasi būti ištikimos, saugoti viena kitos paslaptis.“; „Paaugliai labiausiai vertina sąžiningumą.“; „Paaugliai taip pat labai vertina pareiagingumą, pasiaukojimą, atsakomybę.“; „<...> mokiniai labiausiai vertina sąžiningumą, atsakomybę“.	8
<i>Gebėjimo gerbti vertybes stoka</i>	„<...> kai kurie paaugliai negerbia kitų orumo.“; „Gerbti ir puoselėti vertybes moka ne visi“.	2

Pasakodami apie paauglių vertinamas vertybes, pedagogai akcentuoja (4 lentelė), jog paaugliai labiausiai vertina sąžiningumą, pareiagingumą, ištikimybę. Šių gebėjimų spragas jie įvardija kaip negebėjimą gerbti kitus, bet tai nurodo tik du pedagogai, todėl negalima teigti, kad tai yra aktualu paaugliams. Pedagogų teigimu, paaugliai yra drausmingesni, turintys daugiau moralinių savybių, daugiau gerų asmeninių bruožų iš tų šeimų, kuriose yra šilta atmosfera, gražūs tarpusavio santykiai. Vaikai iš gyvenamos aplinkos perima tos aplinkos gyvenimo būdą, dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesio normas bei vertybes, išmoka tam tikro elgesio. Respondentai teigia, kad, sekdami tinkamu šeimos narių pavyzdžiu, vaikai labiau laikosi elgesio taisyklių, normų, turi daugiau teigiamų visuomenės vertybių. Tuo tarpu nedarni šeima, netinkamas tėvų elgesio modelis, nepastovūs santykiai su vaiku yra vieni iš veiksnių, sąlygojančių socialinių įgūdžių formavimosi ribotumą. Vaikai iš tokių šeimų pasižymi socialiniu nebrandumu. Turi mažiau teigiamų visuomenės vertybių.

Pedagogai teigia, kad jiems yra svarbu išugdyti atsakingą, perimančią visuomenės vertybes žmogų, suformuoti vertybių sistemą, kuri padėtų apsispręsti, nulemtų jo santykius su kitais žmonėmis. Jie stengiasi suformuoti tas vertybes, kurios dėl savo reikšmingumo ir neišvengiamumo yra pripažintos privalomomis visiems visuomenės nariams.

Paauglių gebėjimas mokytis

<i>Kategorija</i>	<i>Teiginiai</i>	<i>Dažnis</i>
<i>Gebėjimas rasti informaciją</i>	„<...> mūsų vaikai sugeba rasti reikiamą informaciją, <...>“; „Dauguma suranda reikiamą informaciją.“; „<...> sugeba rasti	4

	reikiamą informaciją.“; „<...> geba mokytis – randa reikiamą informaciją, <...>“.	
Gebėjimas dirbti grupėje	„<...> geba dirbti grupėje.“; „<...> sugeba dirbti grupėje.“; „Jiems labiau sekasi mokytis grupėje nei individualiai.“; „Paaugliai puikiai geba mokytis grupėje, <...>“; „<...> sugeba dirbti grupelėmis, <...>“.	5
Paauglių kūrybiškumas	„Paaugliai geba kūrybiškai mąstyti, turi daug idėjų, minčių, <...>“; „Jie geba kūrybiškai mąstyti, <...>“.	2
Paauglių savarankiškumas	“Didžioji dalis mokinių namų darbusruošia savarankiškai”; "Namų darbus ruošia savarankiškai."; "..geba mokytis individualiai,.."; "...namų darbus ruošti savarankiškai geba apie 50 % mokinių. "; "...ruošia namų darbus savarankiškai,..";"..geba mokytis individualiai.";	6
Mokymosi stilius	„Mokiniai daugiausia išmoksta pamokų metu.“; „<...> nemažai mokinių mokosi naudodamiesi trumpais konspektais.“; „<...> informaciją geriau įsisavina, kai turi galimybę tai, apie ką mokosi, pamatyti praktiškai.“; „<...> trečdalis mokinių labai daug skaito.“	4
Gebėjimų stoka	„Sunkiai sekasi mokiniams analizuoti, daryti išvadas.“; „<...> sunkiai sekasi daryti išvadas, analizuoti.“; „Mokytis individualiai sekasi sunkiau.“; „<...> linkę daryti pernelyg skubotas išvadas priimant tam tikrus sprendimus.“; „<...> jiems sunku susikaupti, dirbti su visais, o vieni – nesugeba.,,; „<...> yra ir tokių mokinių, kuriems būtina mokytojo, draugų pagalba, nuolatinis mokytojo stebėjimas ir kontroliavimas.“; „<...> nepasitiki savo jėgomis <...>.“ „<...> yra ir tokių, kuriems niekas neįdomu. “	7

Didžioji dalis respondentų paauglių gebėjimą mokytis vertina gerai. Pedagogai teigia, kad dauguma mokinių per pamokas aktyvūs, žingeidūs, visada padaro namų darbus. Jų nuomone, dėl to, kad paaugliai geba mokytis, didžiulę reikšmę turi tėvų, šeimos įtaka, pagalba, rūpestis, bendradarbiavimas su mokykla.

Tyrimo rezultatai rodo, kad pedagogai džiaugiasi paauglių gabumais, pasiekimais, tuo, kad didžioji dalis geba dirbti ne tik grupėje, bet ir savarankiškai. Be to, paauglių gebėjimą mokytis rodo ir tai, kad apie 50 % paauglių namų darbus ruošia savarankiškai, be kitų pagalbos.

Kaip matyti iš 5 lentelės, daugiausia teiginių yra priskiriama paauglių savarankiškumui (6 teiginiai), tačiau gebėjimas dirbti grupėje taip pat labai akcentuojamas (5 teiginiai). Pedagogai teigia, jog tai, kad paaugliai geba dirbti grupėmis, yra labai gerai, nes, pasak jų, darbas grupėje ugdo dalyvių tarpusavio pasitikėjimą, padeda geriau pažinti vieniems kitus, joje mokomasi bendrauti, suteikti ir priimti pagalbą, spręsti problemines situacijas ir, aišku, drauge siekti vieno tikslo.

Pedagogai pastebi, kad yra mokinių, kurie nepasitiki savo jėgomis, o tai reiškia, kad tokie paaugliai būna intelektualiai pasyvūs, nepasižymi gera atmintimi, sunkiai išmoksta vienus ar kitus dalykus, o visa tai veda prie neigiamų mokymosi rezultatų, kurie skatina neigiamą požiūrį į mokymąsi. Kai kurie respondentai kalba ir apie tai, kad paaugliai tarsi diferencijuoja mokymo(si) dalykus: vieniems skiria daug dėmesio, o kitus tarsi atmeta, nes laiko nereikšmingais. Kiti

respondentai užsimena, kad yra tokių mokinių, kuriems niekas neįdomu. Šiuo atveju juos guodžia tai, kad tokių yra vienetai.

Pasakodami apie paauglių gebėjimą mokytis, pedagogai daug kalba apie jų mokymosi stilių. Jie išskiria tris grupes: vizualinį, klausymosi ir kinestezinį mokymosi stilius. Respondentai teigia, kad didžioji dalis paauglių nori praktiškai pabandyti tai, ką mokosi, jų mokymasis remiasi praktika. Kiek mažiau mokinių mokosi klausydamiesi, kalbėdami, diskutuodami. Mažiausiai naudojamas vizualinis mokymosi stilius.

13 lentelė

Paauglių gebėjimas dirbti

<i>Kategorija</i>	<i>Teiginiai</i>	<i>Dažnis</i>
Gebėjimas dirbti grupėje	„<...> moka dirbti grupėje.“; „Dirbti grupėje sugeba <...>“; „<...> kai kuriems labiau sekasi dirbti grupelėmis, nei individualiai.“	4
Gebėjimas dirbti savarankiškai	„Paaugliai geba dirbti savarankiškai.“; „<...> dauguma paauglių dirbti geba.“; „Sugeba darbą atlikti iki galo, dirba atsakingai.“; „Didesnė dalis paauglių geba dirbti individualiai ir atsakingai.“	4
Darbo rezultatų svarba	„<...> ne visiems svarbūs darbo rezultatai, trūksta atsakingumo.“; „Jie dar nejaučia tokios stiprios atsakomybės ir pareigos.“; „Dažnai darbai lieka neužbaigti, ypač jei nemato iš to jokios naudos.“	3
Netinkamas elgesys	„Teigiamai vertinu mokyklose vykdomą socialinę veiklą, kuri ugdo gebėjimą dirbti. Tačiau klasėje atsiranda mokinių, kurie vengia socialinės veiklos: neateina į mokyklą, ieško priežasčių, kurios leistų išvengti socialinės veiklos.“; „<...> yra ir tokių, kurie vengia bet kokios darbinės veiklos mokykloje.“	2
Gebėjimų dirbti stoka	„Planuoti darbo nesugeba, <...>“; „<...> savarankiškai dirbti nelabai sugeba.“; „<...> paaugliams reikia padėti planuoti savo darbą, kontroliuoti, kad darbas būtų atliktas kuo geriau ir iki galo.“; „Daugumai nepakanka įgūdžių planuoti darbą.“	4

Paauglių gebėjimo dirbti įgūdžiai mokykloje tobulinami, tačiau priklauso, iš kokios šeimos vaikas ateina, ar tėvai turi išsiugdę darbinių įgūdžių. Labai sunku mokykloje išugdyti šiuos gebėjimus, jei jų neturi tėvai. Respondentai mano, kad didesnė dalis paauglių turi gerus darbinius įgūdžius.

Kaip matyti iš 13 lentelės, pedagogai labiau akcentuoja paauglių gebėjimą dirbti savarankiškai, tačiau negalima teigti, kad nesugeba dirbti grupėje, nes kategorijų dažniai pasiskirstę beveik tolygiai (gebėjimas dirbti grupėje yra tik vienu teiginiu mažesnis).

Respondentų nuomone, tai, kad paaugliai geba dirbti grupelėmis, yra labai svarbu. Jų nuomone, taip dirbdami jie gali dalytis savo patyrimu ir pasinaudoti kitų patirtimi. Svarbu, kad nenuvertintų kitų gebėjimų, minčių, o dirbtų taikiai, bendradarbiaudami.

Išvados

1. Atlikus literatūros analizę, paaiškėjo, jog bendrojo lavinimo mokyklose vyksta organizuotas, planingas, nuoseklus mokymas, kuris reikšmingas pilnutinės asmenybės formavimui. Mokymo metu mokiniai įgyja sistemingų žinių, formuojasi teorinius bei praktinius įgūdžius. Kartu plėtojasi mokinių pažinimo jėgos ir protinės galios, formuojasi jų pažiūros ir vertybės, jie mokomi įgyjamas žinias taikyti praktikoje, savarankiškai plėsti ir tobulinti. Socialiniai įgūdžiai yra ugdomi tam tikrų užsiėmimų metu bei integruotose pamokose, kur bendrieji dalykai siejami su socialiniu ugdymu, kuris eina per visus dalykus. Žmogus, išsiugdęs gerus socialinius įgūdžius, gali savarankiškai priimti sprendimus, konstruktyviai vertinti konfliktus, kūrybiškai ir kritiškai mąstyti, suvokti tam tikras socialines taisykles ir normas, geba gauti paramą ir efektyviai ją panaudoti, užmegzti ir palaikyti pozityvius santykius su kitais.
2. Iš tyrimo duomenų matyti, jog paauglių bendravimo gebėjimai yra netolygūs. Vieniems yra lengviau pradėti pokalbį ir daug kalbėti, kitiems labiau sekasi išklausti pašnekovą. Geriausiai jiems sekasi bendrauti bendraamžių aplinkoje, o prieš didelę auditoriją kalbėti – trūksta drąsos. Probleminių situacijų sprendimo gebėjimai nepakankami, būdingas suaugusiųjų pagalbos ieškojimas. Pedagogų požiūriu, paaugliams trūksta bendravimo įgūdžių, tačiau kategoriškai teigti, kad jie moka ar nemoka bendrauti, jie nedrįsta, nes mano, kad tai turbūt priklauso nuo pačio paauglio, jo asmenybės, išsiauklėjimo ir aplinkos, kurioje jis auga ir bręsta. Pedagogai pabrėžė, jog paaugliai kaimo mokyklose daug draugiškesni, santykiai su jais šiltesni, lyginant juos su miesto mokyklų paaugliais.
3. Atlikus tyrimą apie paauglių gebėjimą dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime, paaiškėjo, jog paaugliai labiausiai dalyvauja mokyklos kultūriniame gyvenime, t. y. mokykloje vykstančiuose renginiuose, šventėse. Taip pat mėgsta lankyti teatrus, spektaklius. Pedagogų nuomone, didesnė dalis mokinių aktyviai dalyvauja ne tik mokyklos, bet ir miesto bei kaimo renginiuose. Jų gebėjimai pasireiškia tuo, kad jie ne tik dalyvauja, bet kai kurie netgi patys organizuoja renginius, padeda spręsti mokykloje ir vietos bendruomenėje iškilusias problemas.

4. Vertinant paauglių gebėjimą rūpintis aplinka, tyrimo duomenys atskleidė, kad didžioji dalis mokinių tikrai ja rūpinasi – dalyvauja aplinkosaugos veikloje, saugo mokyklos turtą ir pan. Iš pedagogų interviu paaiškėjo, jog yra ir tokių mokinių, kurie rūpinasi mokyklos aplinka tikėdamiesi atlygio. Pedagogus džiugina tik tai, kad tokių mokinių yra ne daug.
5. Iš tyrimo paaiškėjo, jog labiausiai vertinamos paauglių vertybės yra pareigingumas, sąžiningumas, atsakomybė. Interviu turinys (pedagogų apklausa) patvirtino ankstesnio tyrimo duomenis apie paauglių vertinamas vertybes. Pedagogai, dirbantys su paaugliais, itin akcentuoja teigiamus paauglių bruožus (gerą elgesį, rūpestingumą, sąžiningumą ir t. t.), pozityviai vertina jų socialinius įgūdžius, nors išvelgia ir situacijų, kuriose paaugliai stokoja tam tikrų gebėjimų. Tik maža dalis paauglių teigia vertinantys išipareigojimą, ištikimybę, pasiaukojimą.
6. Dauguma VIII –X klasių mokinių geba mokytis savarankiškai, patys ieško informacijos šaltinių, yra žingeidūs, stropiai atlieka namų darbus. Tai patvirtina ir pedagogų interviu, kurie teigia, kad didžioji dalis mokinių geba dirbti individualiai, o jie kaip pedagogai, yra jų padėjėjai, bendrų problemų sprendimo dalyviai. Jų nuomone, paaugliams sunkiau sekasi analizuoti, kūrybiškai mąstyti, daryti išvadas.
7. Vertinant paauglių gebėjimą dirbti, tyrimo duomenys rodo, kad jie turi pakankamai tokių gebėjimų, tačiau vis dėlto jiems lengviau yra dirbti grupėje nei savarankiškai. Didžioji dalis paauglių geba ekonomiškai naudoti darbo priemones, iš anksto planuoja darbo eigą, dirba atsakingai, darbą stengiasi atlikti iki galo. Pedagogai taip pat pritaria, kad didžioji dalis paauglių turi gerų darbinių įgūdžių.
8. Charakterizuojant paauglių socialinių įgūdžių stoką, galima teigti, kad jiems trūksta patirties sprendžiant problemas ir konfliktines situacijas, sugebėjimo apginti savo nuomonę; yra silpni socialiniai interesai, nepakankamas dalyvavimas socialiniame gyvenime. Tyrimas atskleidžia ir tai, jog paaugliams trūksta dorovinių įgūdžių, nes jiems sunku užjausti kitą, sunku būti atviriems.

Rekomendacijos pedagogams

- Suteikti paaugliams pakankamai galimybių lavinti naujus socialinius gebėjimus kasdienio gyvenimo situacijose, skatinant juos aktyviau dalyvauti ugdymo procese ir organizuoti jį taip, kad būtų sudaromos galimybės bendrauti, pažinti vieni kitus, suprasti ir kt.
- Pristatant naują socialinį gebėjimą paaugliams būtų tikslinga pateikti daugiau pavyzdžių iš jų kasdienio gyvenimo.
- Rekomenduotina panaudoti visus socialinių gebėjimų ugdymą skatinančius veiksnys: socialinę klasės aplinką, į lavinimo procesą aktyviau įtraukti tėvus, mokyklos pedagogus.
- Socialinių pedagogų, mokytojų užduotis – pasirinkti tinkamą socialinių įgūdžių ugdymo programą, atsižvelgiant į esamą ugdytinių socialinių gebėjimų lygį, amžių, poreikius, motyvaciją, sąlygas, reikalingas programos realizavimui.
- Steigti daugiau organizacijų, kur paaugliai galėtų aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime, suteikti paaugliams daugiau galimybių dalyvauti sprendžiant vietos bendruomenės problemas.
- Stengtis ne tik supažindinti mokinius su aplinkos taisyklėmis, bet kartu ir sudaryti sąlygas, kad jie patys galėtų dalyvauti jas kuriant, nes sukūrę savo taisykles ir jų laikydamiesi, jie gali jaustis saugūs.
- Ugdam mokinių tautinę, pilietinę savimone, plėtojant jų socialinius gebėjimus ir žinias, svarbu kurti saugią mokymosi aplinką, kurioje mokinių ir mokytojų, pačių mokinių tarpusavio santykiai būtų grindžiami pagarba vienas kitam, atvirumu, nuoširdumu.
- Ugdam gebėjimą mokytis, dėmesį labiau reikėtų kreipti į tuos dalykus, ką mokiniai sunkiau geba, pvz...analizuoti medžiagą, daryti išvadas.
- Ugdytinių socialinių įgūdžių formavimas, rengimas savarankiškam gyvenimui turi tapti prioritetu visuomenėje ir sulaukti didesnio dėmesio tobulinant ugdymo programas bei organizuojant užsiėmimus.

Literatūra

1. Abromaitienė, L. (2008). *Delinkventinio elgesio pedagogika*. Kaunas: Technologija.
2. Andrašiusienė, M. (2007). *Socialinio darbo terminų žodynas*. Metodinė priemonė. Vilnius : UAB ciklonas.
3. Bitinas, B. (2000). *Bendrosios pedagogikos pagrindai*. Vilnius.
4. Braslauskienė, R., Jonutytė, I. (2005). *Vaikų agresyvaus elgesio prevencija ugdymo institucijose*. Klaipėda : Klaipėdos universiteto leidykla.
5. Bryant, T., Schiller, P. (2004). *Vertybių knyga*. Kaunas : Šviesa.
6. Butkienė, G., Kepalaitė, A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams. Vilnius.
7. Cesiulis, A. (2006). *Pilietiškumo sampratos evoliucija ir modernybė*. Klaipėda.
8. Charles, C. M. (1999). *Pedagoginio tyrimo įvadas*. Vilnius: Alma littera.
9. Černius, V. (2006). *Žmogaus vystymosi kelias*. Nuo vaikystės iki brandos. Kaunas : Pasaulio lietuvių centras.
10. Daukšienė, D. Gudžinskienė, V. (2002). Socialinių įgūdžių ugdymas. *Žvirblių takas*, 1(2), 2-6.
11. Gage, N, L., Berliner, D, C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius :Alma littera.
12. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (1996). *Aš myliu kiekvieną vaiką*. Vilnius.
13. Gedvilienė, G., Zuzevičiūtė, V. (2007). *Edukologija*. Mokomoji knyga studentams. Kaunas: Vytauto didžiojo universitetas.
14. Grakauskaitė, V. Kropaitė, N. (2004). Moksleivių socialinių įgūdžių ugdymas. *Žvirblių takas*, 4, 15-19.
15. Gurevičiūtė, G., Lekevičius, E., Galkutė, L., Motiejūnienė, E. (1998). *Nojaus laivas*. Ekologinis ugdymas mokykloje. Vilnius: Saulabrolis.
16. Jovaiša, L. (1997). *Edukologijos pradmenys*. Kaunas: Technologija.
17. Jovaiša, L., Vaitkevičius, J. (1987). *Bendroji pedagogika*. Auklėjimo teorija. Kaunas : Šviesa.
18. Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
19. Juodaitytė, A.(2003). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius : UAB Petro ofsetas.
20. Jurevičienė, M. Kaffemanienė, I. (2009). Tėvų įžvalgos apie vidutiniškai sutrikusio intelekto paauglių socialinius įgūdžius. *Specialusis ugdymas*, 2 (21), 99 – 110.
21. Kardelis, K.(2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.

22. Kardelis, K. (2005). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Šiauliai : Lucilijus.
23. Kirsten, A., Hansen, K. (1997). *Ugdymas ir demokratijos kultūra*. Vilnius :Lietus.
24. Kočiūnas, R. (1995). *Psichologinis konsultavimas*. Vilnius : Lumen.
25. Komenskis, J,A. (1975). *Rinktiniai pedagoginiai raštai*. Kaunas : Šviesa.
26. Kvietkienė, G.(2003). *Socializacija ir vaiko gerovė*. Vilnius.
27. Laužikas, J. (1997). *Rinktiniai raštai* . Kaunas : Šviesa.
28. Leliūgienė, J. (2003). *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.
29. Lepeškienė, V. (1996). *Humanistinis ugdymas mokykloje*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
30. Markovienė, M., Lazdauskas, T. (2007). *Šeima ir tėvų globos netekusio vaiko raida*. Vilnius : Vaga.
31. Ozolaitė, V. (2006). *Estetinis moksleivių auklėjimas*. Šiauliai : Šiaulių universiteto leidykla.
32. Pollard, A. (2002). *Refleksyvusis mokymasis*. Veiksminga ir duomenimis paremta profesinė praktika. Vilnius : Garnelis.
33. Poviliūnas, A., Deveikis, L. (1998). *Pilietinis ugdymas mokykloje*. Vilnius.
34. Rajeckas, V. (2002). *Ugdymo tikslas ir uždaviniai*. Vilnius : VPU.
35. Rajeckas, V. (2004). *Pedagogikos pagrindai*. Vilnius.
36. Raudeliūnaitė, R., Paigozina, R. (2009). Vaikų, gyvenančių globos namuose ir pilnose šeimose, socialinių įgūdžių empirinis tyrimas. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4 (25), 169 – 174.
37. Samašonok, K. Gudonis, V. (2007). Globos namų auklėtinių socialinių įgūdžių ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose. *Specialusis ugdymas*, 1 (16), 54 – 67.
38. Šiaučiukėnienė, L., Visockienė, O., Talijūnienė, P. (2006). *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
39. Šniras, Š., Malinauskas, R. (2006). *Moksleivių socialinių įgūdžių ugdymas*. Kaunas : LKKA.
40. Vaitkevičius, J. (1995). *Socialinės pedagogikos pagrindai*. Vilnius : Egalda.
41. Vitkauskaitė, D. (2004). *Specialiųjų poreikių moksleivių socialinių gebėjimų ugdymas*. Šiauliai.

Neringa Remeikienė

**THE PECULIARITIES OF DEVELOPMENT AND EXPRESSION OF SOCIAL SKILLS
OF TEENAGERS IN GENERAL EDUCATION SCHOOLS**

The Bachelor Theses

Summary

This Bachelor Paper delves into the analysis of the peculiarities of development and expression of social skills of teenagers in general education schools.

Considering theoretical and practical relevance of the topic, theoretical part of this paper presents the concepts defining social skills, the peculiarities of development and expression of social skills, and it discusses methods and theories of the development of social skills.

The research has been carried out in two stages. First of all questionnaire method has been applied in order to ascertain how schoolchildren of upper forms assess their social skills. 100 schoolchildren of VIII-X forms of Adakavas, Martynas Mažvydas and Šaltinis general education schools have participated in the research.

Interview of the educators, the aim of which is to reveal the attitude of educators towards the social skills of teenagers, has been carried out as a deepening research. 8 educators, who educate teenagers, have participated in this research. Social skills are assessed basing on six demographical blocks (ability to communicate, ability to participate in the life of the community, ability to assess public values, ability to take care about the environment, ability to study and ability to work).

In general education schools of Tauragė district (Adakavas, Martynas Mažvydas, Šaltinis) the peculiarities of social skills of teenagers have been analyzed on the basis of opinion of schoolchildren and educators. It has been ascertained what type of social skills the teenagers have sufficiently and what type of skills they lack the most.

The research has assessed that the majority of teenagers have rather good social skills, whereas the lack of various social skills is typical to the rest of them. The analysis of the research, carried out by the educators, confirms this fact as well. It has been ascertained that teenagers face with largest difficulties when solving problem-oriented, conflict situations, when discussing on political issues, they lack skills to talk in front of a big audience of people. It is rather difficult to analyze material, to draw conclusions, and it is more difficult to work self-dependently than in a group.

The paper presents the material which may be useful both for the educators, who just have started working, and for experienced ones, who want to deepen their knowledge in the sphere of social skills development of schoolchildren.

Keywords: social skills, expression, development.

PRIEDAI

APKLAUSA

MIELI MOKSLEIVIAI,

Turbūt pastebite, šiuolaikinė mokykla stengiasi, kad **Jūs** įgytumėte ne tik kuo daugiau žinių, informacijos, bet kartu rūpinasi, kad pabaigę mokyklą būtumėte tvirti Lietuvos piliečiai, gebantys prisitaikyti bet kokioje visuomenėje. O tam juk reikia socialinių įgūdžių, tai yra gebėjimų, kurie jums padėtų bet kur ir bet kada.

Todėl norėdama įvertinti **Jūsų** gebėjimus prašau nuoširdžiai atsakyti į anketoje pateiktus klausimus.

Apklausoje dalyvauja 100 moksleivių.

**Anketa anoniminė, todėl
nei VARDŲ, nei PAVARDĖS
nurodyti nereikia.**

SVARBIAUSIA, kad anketą užpildytumėte iki galo.

DĖKOJU UŽ DALYVAVIMĄ IR LINKIU SĖKMĖS!

Šią apklausą atlieka Šiaulių universiteto Socialinės negalės ir gerovės fakulteto Socialinės pedagogikos specialybės V kurso studentė Neringa Remeikienė

1. Pradžiai pateiksiu keletą klausimų apie Tave: (tinkantį atsakymą pabrauk)

Tu esi:	Kurioje klasėje Tu mokaisi?	Tu esi iš:
mergaitė	8 klasėje	miesto mokyklos
• berniukas	9 klasėje	kaimo mokyklos
	10 klasėje	

2. Dabar įvertink savo gebėjimą bendrauti. Apibrauk tinkantį atsakymą.

Teiginiai:	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Aš lengvai pradedu pokalbį	Taip	?	Ne
Gebu pateikti įvairių tipų klausimus	Taip	?	Ne
Galiu pakalbėti įvairiomis temomis	Taip	?	Ne
Man svarbu išsakyti tai, ką jaučiu	Taip	?	Ne
Esu geras pašnekovas (kalbėtojas)	Taip	?	Ne
Savarankiškai sprendžiu ir priimu sprendimus	Taip	?	Ne
Bendraudamas esu atviras	Taip	?	Ne
Sugebu užjausti	Taip	?	Ne
Pašnekovą visuomet išklausau	Taip	?	Ne
Sugebu spręsti iškilusius konfliktus	Taip	?	Ne
Bendraudamas žiūri pašnekovui į akis	Taip	?	Ne
Laikausi duoto žodžio	Taip	?	Ne
Gerbiu kito nuomonę	Taip	?	Ne
Galiu kalbėti prieš didelę žmonių auditoriją	Taip	?	Ne
Gebu pasakyti NE (atsisakyti)	Taip	?	Ne

3. Dabar pažymėk kaip Tu sugebi dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime

Teiginiai:	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Vedu renginius	Taip	?	Ne
Organizuoju popamokinę veiklą	Taip	?	Ne
Lankau teatrus, spektaklius	Taip	?	Ne
Dalyvauju įvairiose šventėse	Taip	?	Ne
Domiuosi savo tautos istorija	Taip	?	Ne
Branginu savo tautos vertybes	Taip	?	Ne
Jaučiu atsakomybę už savo tautą, valstybę	Taip	?	Ne
Jaučiu pagarbą sau ir kitiems	Taip	?	Ne
Prisiimu atsakomybę už savo veiksmus	Taip	?	Ne
Žinau savo teises ir pareigas	Taip	?	Ne
Dalyvauju įvairių problemų sprendime	Taip	?	Ne
Rūpinuosi savo ir kitų gerove	Taip	?	Ne
Gebu reikšti savo poziciją: protestuoti, derėtis, balsuoti	Taip	?	Ne
Gebu sąmoningai veikti, atsižvelgiant į kolektyvinius ir individualius sprendimus	Taip	?	Ne
Gebu veikti pagal taisykles, įstatymus	Taip	?	Ne

Dalyvauju mokyklos savivaldoje	Taip	?	Ne
Dalyvauju sprendžiant problemas klasės susirinkimuose	Taip	?	Ne
Dalyvauju sprendžiant vietos bendruomenės problemas	Taip	?	Ne
Domiuosi politika	Taip	?	Ne
Dalyvauju politinėse diskusijose	Taip	?	Ne
Dalyvausiu politiniuose rinkimuose	Taip	?	Ne
Gerbiu Lietuvos tautinius simbolius	Taip	?	Ne

4. Pažymėk kaip Tu rūpiniesi aplinka

Teiginiai:	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Stengiasi pažinti gamtą, ją globoti	Taip	?	Ne
Dalyvauja aplinkosaugos veikloje	Taip	?	Ne
Dalyvauja talkose	Taip	?	Ne
Nelaužo medelių	Taip	?	Ne
Nemėto šiukšlių	Taip	?	Ne
Neleidžia kitiems teršti aplinkos	Taip	?	Ne
Nerūko neleistinose vietose	Taip	?	Ne
Saugo mokyklos turtą	Taip	?	Ne
Vertinu gražią mokyklos aplinką	Taip	?	Ne

5. Pažymėk kokias visuomenės vertybes, principus labiausiai vertini

Teiginiai:	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Gerbiu galimybes tobulėti	Taip	?	Ne
Gerbiu asmeninį aktyvumą	Taip	?	Ne
Gerbiu galimybę veikti	Taip	?	Ne
Gerbiu pastangų bendrumą	Taip	?	Ne
Gerbiu žodžio laisvę	Taip	?	Ne
Gerbiu asmens orumą	Taip	?	Ne
Vertinu pasiaukojimą	Taip	?	Ne
Vertinu toleranciją	Taip	?	Ne
Vertinu pareiškumą	Taip	?	Ne
Vertinu sąžiningumą	Taip	?	Ne
Vertinu paslaugumą	Taip	?	Ne
Vertinu atsakomybę	Taip	?	Ne
Vertinu ištikimybę	Taip	?	Ne
Vertinu įsipareigojimą	Taip	?	Ne

6. Dabar įvertinki savo gebėjimą mokytis

Teiginiai:	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Gebu kūrybiškai mąstyti	Taip	?	Ne
Gebu analizuoti, daryti išvadas	Taip	?	Ne
Savarankiškai išsiaiškiniu neaiškumus	Taip	?	Ne
Svarbiausias mintis pasižymiu, susikonspektuoju	Taip	?	Ne
Gebu kelti klausimus	Taip	?	Ne
Gebu rasti reikiamą informaciją	Taip	?	Ne
Esu motyvuotas mokymuisi	Taip	?	Ne
Gebu savarankiškai pamokoje dirbti	Taip	?	Ne
Nuosekliai atlieku kiekvieną užduotį mokykloje ir namuose	Taip	?	Ne

Gebu naudotis įvairiais informaciniais šaltiniais	Taip	?	Ne
Informacijos pamokoms ieškau knygose	Taip	?	Ne
Informacijos pamokoms ieškau internete	Taip	?	Ne
Atydžiai klausausi mokytojo aiškinimo	Taip	?	Ne
Gebu dirbti grupėje	Taip	?	Ne
Mokydamasis dažnai būnu išsiblaškęs	Taip	?	Ne
Daugiausia išmokstu pamokų metu	Taip	?	Ne
Namų darbus paruošiu be kitų šeimos narių pagalbos	Taip	?	Ne
Namų darbus ruošiu beveik visuomet tuo pačiu metu	Taip	?	Ne
Namų darbus ruošiu kai turiu laiko	Taip	?	Ne
Namų darbus ruošiu kasdien	Taip	?	Ne

Teiginiai:	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Gebu dirbti savarankiškai	Taip	?	Ne
Gebu ekonomiškai naudoti darbo priemones	Taip	?	Ne
Esu visuomet atsidavęs darbui	Taip	?	Ne
Iš anksto suplanuoju darbo eigą	Taip	?	Ne
Dirbu atsakingai	Taip	?	Ne
Dirbdamas susidoroju su iškilusiom problemom	Taip	?	Ne
Gebu dirbti grupėje	Taip	?	Ne
Dirbdamas dažnai būnu išsiblaškęs	Taip	?	Ne
Dirbant man sunku sukaupti dėmesį	Taip	?	Ne
Darbą visuomet atlieku iki galo	Taip	?	Ne
Visuomet dirbu savo noru	Taip	?	Ne
Dirbdamas jaučiu poreikį kurti gerą ir grožį	Taip	?	Ne
Visuomet siekiu kuo geriau atlikti darbą	Taip	?	Ne
Man svarbus darbo rezultatas	Taip	?	Ne
Kreipiu dėmesį į savo darbo trūkumus	Taip	?	Ne
Laikauosi darbo saugos reikalavimų	Taip	?	Ne

7.Pabaigai liko įsivertinti gebėjimą dirbti

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus ir linkiu sėkmės

Interviu protokolai

1 BLOKAS. *Paauglių gebėjimas bendrauti .*

1 Pedagogas. Mūsų mokyklos paauglių gebėjimo bendrauti įgūdžius (daugumos) vertinčiau gerai. Jei lyginčiau aštuntokų ir dešimtokų gebėjimus bendrauti, tai drąsiai galiu teigti, kad ženkliai geresni yra dešimtokų – labiau pastebimi. Dešimtokai labiau pasireiškia. Tam klasių auklėtojai, mokykla skiria didelį dėmesį, galbūt todėl ir rezultatai akivaizdūs. Be to mūsų mokykloje, lyginant su miesto mokyklomis, mokinių yra nedaug, o tai turbūt irgi turi įtakos geresniam bendravimui, šiltesniems santykiams.

2 Pedagogas. Mūsų mokyklos mokiniai yra drąsūs tarp savų, drąsiai klausia mokytojų, jei jiems kas neaišku. Kalbėti įvairiomis temomis jiems gana sunku, nes mažai yra apsišvietę, nelabai moka užjausti, išklausti ir gerbti kito nuomonę, mėgsta pasišaipyti ir bijo būti patys pašiepti.

3 Pedagogas. Aštuntokai daugelis labai plepūs, bet ne su visais mielai bendrauja. Jiems nuolat kyla labai daug klausimų, jie juos formuluoja teisingai ir aiškiai. Dalis mokinių geba kalbėti įvairiomis jų amžiaus temomis. Nesunkiai jie analizuoja, diskutuoja, argumentuoja. Beveik visi geba užjausti, padeda draugui nelaimėje, bėdoje. Bendraujant neoficialioje aplinkoje jie labai draugiški, noriai kalbasi, atvirauja, ieško (jei yra konfliktas) sprendimo būdų, nors sunkiai priima kito klasės draugo nuomonę.

4 Pedagogas. Yra mokinių, kurie nesugeba pradėti pokalbio su nepažįstamais, nesugeba pateikti klausimų, kalbėti. Tačiau didžioji dalis tai daro nesunkiai. Dauguma paauglių kuo puikiausiai bendrauja, išklauso vieni kitus, gerbia kitų nuomonę. Į konfliktus dauguma stengiasi nesivelti, o išlikti nuošalyje.

5 Pedagogas. Paaugliai gana drąsūs, drąsiai klausia, kas neaišku. Kalbėti įvairiomis temomis geba tik dalis mokinių. Ne visi moka užjausti, išklausti, gerbti kito nuomonę, mėgsta pasišaipyti. Kadangi aš dirbu ir kaimo, ir miesto mokyklose, tai akivaizdžiai matau, kad kaimo paaugliai daug „šilčiau“ bendrauja. Todėl ir dirbti su kaimo vaikais yra maloniau.

6 Pedagogas. Šiame amžiaus tarpsnyje bendravimas yra itin reikšmingas, ypač tarp bendraamžių. Santykiai yra sąlygojami emocijų. Dažna jų kaita sukelia tarpusavio konfliktus. Manau, kad dauguma paauglių geba užjausti, išklausti draugus, tačiau tik tuos, kuriuos labiausiai jie vertina, su kuriais palaiko artimiausius ryšius.

7 Pedagogas. Manau, kad mūsų mokyklos paauglių gebėjimas bendrauti yra vidutiniškas. Trūksta bendravimo kultūros – ne visi geba išklausti kito nuomonę, taikiai spręsti konfliktus. Taip pat trūksta žinių kalbant įvairiomis temomis. Dauguma paauglių geba užjausti, bendrauja nuoširdžiai. Kadangi anksčiau aš dirbau miesto mokykloje, tai galiu pasakyti, kad mieliau yra dirbti su kaimo vaikais, nes jie „šilčiau“ bendrauja. Yra berniukų, kurie nenoriai dalyvauja diskusijose, negerbia kito nuomonės, elgiasi nemandagiai. Jie ne tik nedrausmingi pamokų metu, atsisakė prieš mokytojus, bet negražiai bendrauja ir su bendraamžiais, vartoja negražius žodžius.

8 Pedagogas. Paaugliai noriai bendrauja tarpusavyje. Dauguma jų lengvai įsijungia į pokalbį, daug bendrauja įvairiomis temomis. Spręsti kylančių konfliktų dažniausiai patys nesugeba, ypač berniukai. Nemoka būti tolerantiški, gerbti kito nuomonę. Tačiau sugeba išsiklausti iš auklėtojo, mokytojo žodžius. Juos paveikti nesunku apeliuojant į jų jausmus – jei kalbama draugiškai, geranoriškai, tai pavyksta su jais susitarti. Tuomet ir santykiai tarp pedagogų ir paauglių būna daug šiltesni.

2 BLOKAS. Paauglių gebėjimas dalyvauti bendruomenės tautos gyvenime .

1 Pedagogas. Paaugliai labai nori išreikšti save, išbandyti savo gebėjimus, būti pagirti, įvertinti, pasijausti reikalingi, svarbūs. Noriai dalyvauja popamokiniuose renginiuose, jei šie jiems įdomūs, patrauklūs savo forma ir turiniu. Ir ypač tada, jeigu jiems sudaroma galimybė pasirinkti, kokių renginių norėtų mokykloje. Paaugliai gana aktyvūs, kai kurie net išradingi. Juos galima sudominti ir bendruomenės problemų sprendimu, politinėmis diskusijomis, paskatinti domėtis savo šaknimis – tautos istorija. Pedagogai teigia, kad išorinis stimuliavimas skatinant vaikų aktyvumą dalyvauti tam tikrose veiklose yra vienas iš veiksnių, turinčių įtakos socialinių įgūdžių formavimuisi.

2 Pedagogas. Paaugliai linkę dalyvauti tik toje veikloje, kuri teikia tik geras emocijas, kurioje gali išreikšti save. Vaikai pakankamai organizuoti, turintys daug idėjų ir siekių. Tačiau tautos istorija, jos vertybės nėra ta sritis, kuria labai domėtusi ir brangintų.

3 Pedagogas. Mokiniai gausiai (nors nenoriai) dalyvauja įvairiose šventėse. Vesti renginius drovisi, bet jiems tai sekasi neblogai.

4 Pedagogas. Mūsų mokiniai gausiai dalyvauja įvairiose šventėse, bet vesti renginius drovisi.

5 Pedagogas. Jie privalo (mokyklos taisyklės ir klasės taisyklės) dalyvauti įvairiuose popamokiniuose renginiuose. Paaugliai dalyvauja įvairiuose renginiuose (Kalėdų eglutė, madų

šau, šokių konkursai ir t. t.). Per istorijos pamokas kai kurie labai domisi savo tautos praeitimi. Kai kurie mėgsta diskutuoti politiniais klausimais.

6 Pedagogas. Mažiau kaip pusė mokinių turi šiuos įgūdžius.

7 Pedagogas. Vesti renginius, organizuoti popamokinę veiklą, dalyvauti įvairiose šventėse – tai įgūdžiai, kuriuos dauguma mūsų mokyklos mokinių išsiugdo puikiai, manau, todėl, kad mokykloje mokinių skaičius nėra didelis. Bendruomenės gyvenime aktyviai dalyvauja visi mokiniai. Išėję mokytis į kitas mokyklas dauguma tampa lyderiai dėl minėtų gebėjimų.

Truputį silpnesni yra pilietiniai, politiniai gebėjimai (galbūt dėl tėvų požiūrio, tėvų nuotaikų).

8 Pedagogas. Manau, kad mūsų mokyklos paaugliai gana noriai dalyvauja įvairiose šventėse, popamokinėje veikloje. Vesti renginius, organizuoti ne visi geba. Noriai dalyvauja bendruomenės gyvenime.

3 BLOKAS. Paauglių gebėjimas rūpintis aplinka .

1 Pedagogas. Labai noriai dalyvauja talkose, moka saugoti mokyklos turtą, yra pakankamai tvarkingi.

2 Pedagogas. Mokiniai, manau, saugo mokyklos turtą (visi saugo jau visose klasėse pakeistus suolus). Dalyvauja mokyklos ir bendruomenės organizuojamose talkose.

3 Pedagogas. Piktų mokinių pasitaiko retai, bet juos auklėti yra sunku, nes jie neturi susiformavusių minėtų įgūdžių.

4 Pedagogas. Daugumos mokinių gebėjimą rūpintis aplinka vertinčiau gerai. Dauguma geba saugoti mokyklos turtą, neteršia aplinkos, labai nuoširdžiai dirba organizuojamose talkose, socialinėje mokyklos veikloje.

5 Pedagogas. Manau, paaugliai nelabai stengiasi saugoti mokyklos turto. Suvokimas ir gebėjimas rūpintis mokyklos aplinka nėra išugdytas. Talkose dalyvauja pakankamai aktyviai, bet, manau, pagrindinis motyvas – t. y. atlygis už darbą (pvz. pažymio parašymas).

6 Pedagogas. Paaugliai labai noriai dalyvauja talkose, rūpinasi aplinka. Supranta, kad būtina saugoti mokyklos turtą.

7 Pedagogas. Paaugliai puikiai geba saugoti mokyklos turtą, neteršti aplinkos. Jie tampa agresyviais tada, kai turi problemų mokykloje ir namuose: yra žeminamas jų orumas, nevertinami gebėjimai ir t. t. Mūsų mokykloje apie 20 metų nėra buvę kapitalinio remonto, bet ji atrodo kaip nauja mokinių dėka.

8 Pedagogas. Mūsų mokyklos mokiniai, mano nuomone, bent jau didžioji dalis, saugo mokyklos turtą (dalyvauja talkose, saugo mokyklos inventorių).